

สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์ปรัชญาการปฏิรูปการศึกษาจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุณหภูมิและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า" ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการวิจัย คือ วิเคราะห์หาแนวคิดปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาของปรัชญาการศึกษา ซึ่งเป็นแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา สาร ในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุณหภูมิและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า"

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis or Documentary Analysis) โดยดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้น ดังนี้

1. การคัดเลือกเอกสาร
2. เครื่องมือในการวิจัย
3. การรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การคัดเลือกเอกสาร

ผู้วิจัยตั้งเกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสาร ดังนี้

1. เป็นเอกสารในโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุณหภูมิความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” ซึ่งได้จากการสัมมนาของโครงการ ที่มีทั้งนักวิชาการ นักธุรกิจ ผู้สนใจเข้าร่วมการสัมมนา ตลอดจนเอกสารสรุปผลการสัมมนา และเผยแพร่ผลของโครงการ

2. เนื้อหาสาระในเอกสารต้องกล่าวถึง องค์ประกอบทางการศึกษาด้านต่างๆ ของปรัชญา การศึกษา รูปแบบการศึกษาหรือระบบการศึกษา ระดับชั้นการศึกษา ตามที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ โดยผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์หาแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ลัทธิใดลัทธิหนึ่ง ตามองค์ประกอบทางการศึกษาที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

ขั้นตอนในการคัดเลือกเอกสาร มีดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ศึกษา ชื่อเรื่อง ชื่อประเด็นต่างๆ ของเอกสารในโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุณหภูมิความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” อย่างคร่าวๆ ได้เอกสารตามเกณฑ์ข้อที่ 1 จำนวน 12 ฉบับ

2. ผู้วิจัยนำเอกสารทั้ง 12 ฉบับ มาอ่านเนื้อหาสาระ ภายในอย่างละเอียด ได้เอกสารตามเกณฑ์ข้อที่ 2 จำนวน 9 ฉบับ ดังนี้

1. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการระดับภูมิภาค ทั้ง 3 ภูมิภาค

2. เอกสารสรุปผลการสัมมนาระดับภูมิภาค ครั้งที่ 1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรื่อง “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การศึกษาไทยในอนาคต” ในระหว่าง วันที่ 24-25 มีนาคม 2538 จังหวัดขอนแก่น

3. เอกสารสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการระดับภูมิภาคครั้งที่ 2 ภาคเหนือ เรื่อง “การศึกษาที่พึงปรารถนา” ระหว่างวันที่ 19-20 พฤษภาคม 2538 ณ จังหวัดลำปาง

4. เอกสารสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการระดับภูมิภาค ครั้งที่ 3 ภาคใต้ เรื่อง "ความหวังและทางเลือกจากการศึกษาไทยในอนาคต : มุมมองจากภาคใต้" ระหว่างวันที่ 26-27 พฤษภาคม 2538 ณ จังหวัดสงขลา

5. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ เรื่อง "ยุทธศาสตร์การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์" ในวันที่ 18 ตุลาคม 2538 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

6. เอกสารสรุปผลการอภิปรายกลุ่มย่อย การสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ เรื่อง "ยุทธศาสตร์การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์" วันที่ 18 ตุลาคม 2538 ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร

7. เอกสารการรายงาน "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สุขความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า" เรื่อง "ข้อเสนอปฏิรูปการศึกษาไทย" เป็นเอกสารเนื่องในการประชุมสมัชชาการศึกษา ณ ธนาคารกสิกรไทย สำนักงานใหญ่ราชบุรีบูรณะ วันที่ 26 มกราคม 2539

8. หนังสือสรุปสาระสำคัญของฉบับภาษาอังกฤษ เรื่อง "Thai Education in the Era of Globalization : Vision of Learning Society." ซึ่งสรุปประเด็นหลักจาก ข้อเสนอปฏิรูปการศึกษาไทย" ในการประชุมสมัชชาการศึกษา เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2539

9. หนังสือชุด "ความฝันของแผ่นดิน" เป็นหนังสือที่เป็นตัวแทนความคิดในการปฏิรูปการศึกษาไทย ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้คนไทยได้มีโอกาสอ่านทุกคน เป็นหนังสือที่อ่านเข้าใจง่าย และมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง "กระแสประชาชน" ที่จะไปร่วมผลักดันการปฏิรูปการศึกษาของไทย ให้เป็นผลอีกทีหนึ่ง

เมื่ออ่านเนื้อหาสาระ ภายในเอกสารอย่างละเอียด ผู้วิจัยพบว่า นอกจากสาระในเอกสาร จะกล่าวถึงองค์ประกอบทางการศึกษาของปรัชญาการศึกษาแล้ว ยังกล่าวถึงระบบการศึกษา และระดับการศึกษาอีกด้วย ผู้วิจัยจึงนำสาระที่พบดังกล่าวเข้าปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเพิ่มสาระที่ควรวิเคราะห์เพิ่มเติมอีก คือ รูปแบบการศึกษาหรือระบบการศึกษาและระดับชั้นการศึกษา

กล่าวคือ เพิ่มระบบการศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามธรรมชาติวิสัย ส่วนระดับชั้นการศึกษา ได้ขอเสนอเพิ่มเติม คือ ระดับก่อนการประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษา ระดับเตรียมอุดมศึกษา ระดับอุดมศึกษา และการศึกษาอาชีวศึกษา และการศึกษาอาชีพ

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย

1. ตารางวิเคราะห์ เนื้อหา สารระ จำแนกตามส่วนประกอบของการจัดการศึกษา ของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุทิศก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า”

2. แบบวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษา 6 ด้านของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุทิศก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า”

แบบวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษา ดังกล่าว อยู่ในภาคผนวกท้ายเล่ม

การสร้างแบบวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาจากตารางการวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาจากงานวิจัยของผู้ทรงคุณวุฒิทางปรัชญาการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลักในการพิจารณาสร้างรูปแบบการวิเคราะห์ พร้อมทั้งสรุปเป็น (1) สารระสำคัญของแต่ละองค์ประกอบทางการศึกษา คือ จุดมุ่งหมายทางการศึกษา หลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน และ การบริหารและการจัดการทางการศึกษา (2) สารระสำคัญของรูปแบบการศึกษา คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามธรรมชาติวิสัย (3) สารระสำคัญของระดับชั้นการศึกษา คือ ระดับชั้นก่อนประถมศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษา ระดับชั้นเตรียมอุดมศึกษา ระดับชั้นอุดมศึกษา ระดับชั้นอาชีวศึกษาและการศึกษาอาชีพ แล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบแก้ไข เพื่อให้เครื่องมือได้มาตรฐานยิ่งขึ้น

ปรัชญาศึกษาที่นำมาวิเคราะห์ประกอบด้วยปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ (Buddhism) ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism) ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ปรัชญาการศึกษาเสรีนิยม (Liberalism หรือ General Education) ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ปรัชญาศึกษาแนวพฤติกรรมนิยม (Behaviourism) ปรัชญาการศึกษาแนวมนุษยนิยม (Humanism) และปรัชญาการศึกษามนุษยนิยมแนวใหม่ (Neo-Humanism) นอกจากนี้ยังสามารถเพิ่มเติมแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาได้อีก หากไม่พบว่ามี เนื้อหา สาระ สอดคล้องกับลัทธิปรัชญาการศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้ว

การรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเองจากเอกสารทั้ง 9 ฉบับ โดยอ่านเนื้อหาสาระ ภายในเอกสารอย่างละเอียด พร้อมรวบรวมข้อมูลไว้ในตารางวิเคราะห์เนื้อหาสาระจำแนกตามส่วนประกอบของการจัดการศึกษา เพื่อทำการวิเคราะห์ตีความตามเกณฑ์ของส่วนประกอบต่างๆ ของการศึกษาตามเนื้อหา สาระนั้น โดยยึดสาระจากองค์ประกอบทางการศึกษาของปรัชญาการศึกษาทั้ง 6 ด้านเป็นหลัก พร้อมทั้งวิเคราะห์ส่วนประกอบของการจัดการศึกษาอื่นด้วย คือ รูปแบบการศึกษารหรือระบบการศึกษา และระดับการศึกษา หากเนื้อหาสาระใดไม่กล่าวถึงองค์ประกอบใดๆ ในทั้ง 6 องค์ประกอบทางการศึกษาอย่างชัดเจน จะไม่นำมาพิจารณาวิเคราะห์ตีความเนื้อหาสาระนั้น และจะไม่นำมาวิเคราะห์ตีความระบบการศึกษาและระดับชั้นการศึกษาอีกด้วย

2. เมื่อผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลไว้ในตารางวิเคราะห์เนื้อหาสาระ จำแนกตามส่วนประกอบของการจัดการศึกษาแล้ว จะนำเนื้อหาสาระ เฉพาะที่วิเคราะห์พบองค์ประกอบทางการศึกษาในแต่ละด้าน มารวบรวมไว้ในตารางวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

เกณฑ์ในการวิเคราะห์เอกสาร มีดังนี้

1. ตรวจสอบความถี่ขององค์ประกอบของการศึกษา ดังนี้
 - 1.1 ตรวจสอบความถี่ขององค์ประกอบทางการศึกษา แล้วนำเสนอคะแนนความถี่รวมและร้อยละ
 - 1.2 ตรวจสอบความถี่ของรูปแบบการศึกษา แล้วนำเสนอคะแนนความถี่รวมและร้อยละ
 - 1.3 ตรวจสอบความถี่ของระดับชั้นการศึกษาแล้วนำเสนอคะแนนความถี่รวมและร้อยละ
 - 1.4 ตรวจสอบความถี่ของปรัชญาการศึกษาในภาพรวมโดยไม่คำนึงถึงองค์ประกอบทางการศึกษา แล้วนำเสนอคะแนนความถี่รวมและร้อยละ

2. นำองค์ประกอบทางการศึกษาในแต่ละด้านมาวิเคราะห์ เพื่อจัดปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้
 - 2.1 ตรวจสอบความถี่ของปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาด้านจุดมุ่งหมายการศึกษา แล้วนำเสนอคะแนนความถี่รวมและร้อยละ
 - 2.2 ตรวจสอบความถี่ของปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาด้านหลักสูตร แล้วนำเสนอ คะแนนความถี่รวมและร้อยละ
 - 2.3 ตรวจสอบความถี่รวมของปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาด้านผู้สอน แล้วนำเสนอ คะแนนความถี่รวมและร้อยละ
 - 2.4 ตรวจสอบความถี่รวมของปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาด้านผู้เรียน แล้วนำเสนอคะแนนความถี่รวมและร้อยละ
 - 2.5 ตรวจสอบความถี่รวมของปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาด้านกระบวนการเรียนการสอน แล้วนำเสนอคะแนนความถี่รวมและร้อยละ
 - 2.6 ตรวจสอบความถี่รวมของปรัชญาการศึกษาตามองค์ประกอบทางการศึกษาด้านการบริหารและการจัดการศึกษาแล้วนำเสนอคะแนนความถี่รวมและร้อยละ

3. การวิเคราะห์ตีความ เพื่อหาปรัชญาการศึกษา ผู้วิจัยตีความจากเนื้อหา สารระ ในแต่ละองค์ประกอบหลัก และให้คะแนนความถี่ 1 คะแนน ต่อ 1 ลัทธิปรัชญาการศึกษาที่เนื้อหา สารระนั้นกล่าวถึง

4. กรณีที่เนื้อหาสารระในแต่ละองค์ประกอบ มีความสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา มากกว่า 1 ลัทธิ ผู้วิจัยสรุปจากภาพรวมของปรัชญาการศึกษามาประกอบการวิเคราะห์ว่า มีความ โน้มเอียงไปทางใดมาก ก็จะพิจารณาให้นำหนักไปทางลัทธินั้น หากพิจารณาแล้วเห็นว่าสอดคล้อง ได้มากกว่า 1 ลัทธิ ก็จะทำให้คะแนนทุกๆ ลัทธิที่สอดคล้องนั้น โดยให้คะแนนความถี่ 1 คะแนน ต่อ 1 ลัทธิการศึกษาที่เนื้อหา สารระนั้นกล่าวถึง

5. การตัดสินใจแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากเนื้อหาสารระในเอกสารนั้น ตัดสินจาก ฐานนิยม (Mode) ของภาพรวมขององค์ประกอบทางการศึกษาทั้ง 6 ด้าน

เพื่อให้ผลการวิเคราะห์ของผู้วิจัยเป็นที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจึงได้ขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ทำการตรวจผลการวิเคราะห์เอกสารในเรื่องเดียวกัน 1 เรื่อง แล้วหาค่าความเที่ยง (Reliability) ด้วยสูตรการหาค่าดัชนีความเที่ยง IOC

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหา สารระจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษา ไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุณหภูมิและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” ได้เสนอ องค์ประกอบด้านการบริหารและการจัดการศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.19 รองลงมา คือ ด้านกระบวนการเรียนการสอน ร้อยละ 16.70 ด้านหลักสูตรร้อยละ 12.10 ด้านจุดมุ่งหมาย ทางการศึกษา ร้อยละ 7.65 ด้านผู้เรียน ร้อยละ 6.75 และด้านผู้สอน ร้อยละ 4.70 ตามลำดับ

2. ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาสารระจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทย ในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุณหภูมิและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” ได้เสนอรูปแบบ การศึกษาในระบบโรงเรียนมากที่สุด คือ ร้อยละ 45.05 รองลงมา คือ รูปแบบการศึกษาแบบ ธรรมชาติวิสัย คือ 29.42 รูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน ร้อยละ 25.50 ตามลำดับ

3. ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาสาระจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อำนาจและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” ได้เสนอ การศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาสูงสุด คือ ร้อยละ 19.33 รองลงมา คือ ระดับชั้นเตรียมอุดมศึกษา ร้อยละ 18.77 ระดับชั้นอุดมศึกษา 18.29 ระดับชั้นประถมศึกษา 16.40 ระดับชั้นอาชีวศึกษาและการศึกษาอาชีพ ร้อยละ 13.86 และการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 13.35 ตามลำดับ

4. ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหา สาระ จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อำนาจและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” มีแนวคิดโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมสูงสุดร้อยละ 29.96 รองลงมา คือ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ร้อยละ 14.39 ปรัชญาการศึกษามนุษยนิยมแนวใหม่ ร้อยละ 14.25 ปรัชญาการศึกษามนุษยนิยม ร้อยละ 12.86 ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ร้อยละ 12.10 ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม ร้อยละ 10.11 ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม ร้อยละ 2.97 ปรัชญาการศึกษาเสรีนิยม ร้อยละ 2.10 และปรัชญาการศึกษาพฤติกรรมนิยม ร้อยละ 1.26 ตามลำดับ

5. ผลการวิจัย พบว่า เนื้อหาสาระ ของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อำนาจและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” ที่สอดคล้องกับองค์ประกอบทางการศึกษามีแนวโน้มสูงสุดไปทางปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมสูงสุดทุกองค์ประกอบ รองลงมา มีความแตกต่างกัน ดังนี้

5.1 ด้านจุดมุ่งหมายทางการศึกษา คือ ปรัชญาการศึกษาแนวพุทธศาสตร์ ร้อยละ 16.09 ปรัชญาการศึกษาแนวมนุษยนิยม และปรัชญาการศึกษามนุษยนิยมแนวใหม่ ร้อยละ 15.47 เท่ากัน

5.2 ด้านหลักสูตร คือ ปรัชญาการศึกษา มนุษยนิยมแนวใหม่ ร้อยละ 14.79 ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ร้อยละ 15.28

5.3 ด้านผู้สอน คือ ปรัชญาการศึกษามนุษยนิยมแนวใหม่ ร้อยละ 16.60 ปรัชญาการศึกษาแนวพุทธศาสตร์ ร้อยละ 15.99

5.4 ด้านผู้เรียน คือ ปรัชญาการศึกษามนุษยนิยม ร้อยละ 18.00 ปรัชญาการศึกษาแนวพุทธศาสตร์ ร้อยละ 15.28

5.5 ด้านกระบวนการเรียนการสอน คือ ประสิทธิภาพการพัฒนาการนิยมน้อยละ 15.46 ประสิทธิภาพการศึกษามนุษยนิยมนวใหม่ ร้อยละ 14.13

5.6 ด้านการบริหารและการจัดการทางการศึกษา คือ ประสิทธิภาพการศึกษามนุษยนิยมนวใหม่ ร้อยละ 14.39 ประสิทธิภาพการพัฒนาการนิยมน้อยละ 14.36

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ พบว่า เนื้อหาสาระ ที่ปรากฏในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่วิถีความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” มีแนวโน้มไปทางลัทธิปฏิรูปนิยมสูงสุด (ร้อยละ 29.96) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุกิจ บำรุง (2531 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการศึกษิตตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสวิทยาลัยอีสานเหนือและสวิทยาลัยอีสานใต้ในทุกระดับการศึกษา มีแนวโน้มไปในแนวปฏิรูปนิยมทั้งระดับภาคและระดับชาติ นอกจากนี้ยังใกล้เคียงกับผลการวิจัยของอาภัสรี ไชยคุณา (2526 : ง-จ) ที่ได้วิจัยพบว่า แนวคิดทางประสิทธิภาพการศึกษาระหว่าง อาจารย์นักศึกษา และครูประจำการในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือ มีแนวคิดทางประสิทธิภาพการศึกษานำไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมนิยม ปฏิรูปนิยม และอัตถิภาวนิยม ในระดับสูง ส่วน แพทริค เดวิด ลอรี (Laury , 1972 : 4490 –4491A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางประสิทธิภาพการศึกษากับบุคลิกภาพ ซึ่งพบว่า นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และครูประจำการ มีความโน้มเอียงไปทางปฏิรูปนิยม ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

ประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาต่างๆ ดังที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ เป็นผลมาจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะต่างๆ ที่ผ่านมา การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น เพราะจะช่วยสร้างสรรค์สังคม เศรษฐกิจ การเมือง แบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยอาศัยพลังและความสามารถของประชาชนในการควบคุมสถาบันต่างๆ และทรัพยากรธรรมชาติได้ เพื่อให้เป็นสังคมที่ดีพร้อมทุกด้าน แม้ว่าความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีจะทำให้อารยธรรมของมนุษย์เจริญมากก็ตาม แต่ไม่อาจช่วยให้มนุษย์เกิดความสงบสุขแต่จะก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการปฏิรูปสังคม เพราะการศึกษาเป็นฝ่ายที่รับภาระ

โดยตรงที่จะสร้างสังคมใหม่ ให้บรรลุค่านิยมพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ ให้สอดคล้องกับสภาวะของเศรษฐกิจและสังคมของโลกสมัยใหม่ด้วย

นอกจากนี้ความเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งของโลก “โลกาภิวัตน์” ก็คือ “ การเป็นพลโลก” (Global Citizens) จำเป็นต้องมีการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งไปที่ การสร้างคนให้ดำรงชีวิตแบบใหม่ และทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมในสังคมยุคข้อมูลสารสนเทศ ไร้พรมแดน จะต้องเร่งเร้าให้ผู้คนในอนาคตต้องปรับตัว และตระหนักในกระแสของเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง พวกเขาจะต้องเตรียมตัวเข้าสู่วัฒนธรรมที่ซับซ้อนผสมผสานกับความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม วิถีชีวิตแบบพลโลก ทั้งยังพยายามดำรงเอกลักษณ์ และแนวคิดของตนเองเอาไว้ด้วย (The Commission on Thailand's Education in the Era of Globalization , 1996 : Preface) โดยสถาบันต่างๆ ในสังคม ตั้งแต่ ครอบครัว สถาบันทางศาสนา องค์กรธุรกิจ สื่อสารมวลชน องค์กรเอกชน คือ ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาให้เหมาะสมกับสังคม ชุมชน เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่น และยังเป็นการจัดการศึกษาได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นได้

การพัฒนาศักยภาพของคน โดยกระบวนการทางการศึกษาที่ทุกคนในวงการการศึกษาจะต้องปฏิบัติให้เป็นจริงขึ้นมาได้ คือ การสร้างวิสัยทัศน์ทางการศึกษา และเน้นในประเด็นต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้

1. พัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งทางด้านร่างกาย บัญญา จิตใจ และสังคม เพื่อให้คนไทยมีลักษณะ มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี ใฝ่ในการเรียนรู้ รู้จักคิด วิเคราะห์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีความรู้ความสามารถ มีทักษะที่จะเป็นต่อการดำรงชีวิตในยุค โลกาภิวัตน์ เช่น ทักษะด้านภาษาต่างประเทศ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ การผสมผสานวิทยาการสมัยใหม่ให้กลมกลืนกับภูมิปัญญาไทย

2. การศึกษาควรจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงของคนในสังคมไทย และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเจริญเติบโตอย่างสมดุลทั้งด้านสังคม การเมือง

การปกครอง ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมของประเทศ ให้สามารถร่วมมือและแข่งขัน นำไปสู่การกระจายรายได้ไปสู่ภาคชนบทมากขึ้น เป็นการขจัดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เพิ่มศักยภาพของมนุษย์ และที่สำคัญการศึกษาจะต้องสร้างคนให้พึ่งตนเองได้ ให้รู้จักสร้างงานด้วยตนเอง และมีโอกาสทำงานอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง

3. แนวคิดหรือกระบวนทัศน์ ในการพัฒนาการศึกษา ต้องปรับเพื่อให้การจัดการศึกษา บรรลุตามวิสัยทัศน์ทางการศึกษาที่พึงประสงค์ ดังนี้

- 3.1 ปรับกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียน รู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยวิธีหลากหลายและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมในยุคข้อมูลข่าวสารและสังคม แห่งการเรียนรู้
- 3.2 ให้ผู้เรียนมีบทบาทร่วมในการพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ของการพัฒนา และเรียนตามความต้องการของผู้เรียน
- 3.3 ผู้เรียนรู้จักใช้วิจารณญาณในการเลือกช่องทางที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาศักยภาพ และขีดความสามารถและวุฒิภาวะความเป็นมนุษย์มากกว่าการมุ่งได้วุฒิปับตร

4. ระดมสรรพกำลังทุกส่วนในสังคมเพื่อการศึกษา ซึ่งทุกส่วนในสังคมทั้งครอบครัว ชุมชน รัฐ เอกชน องค์กรเอกชน สื่อมวลชน จะต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอน โดยรัฐสนับสนุนและสร้างโอกาสให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง เพื่อให้ทุกคนเห็นพ้องร่วมกันว่า การศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสติปัญญาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลและความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ โดยส่วนรวม ซึ่งต้องระดมทุกส่วนของสังคมมาเพื่อการศึกษา ภายใต้แนวคิด “การศึกษาสำหรับทุกคน” (Education for All) (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, 2539 : 53 – 57 ; The Commission on Thailand's Education in the Era of Globalization , 1996 : 25 – 29 ; รุ่ง แก้วแดง, 2540 : 47-50)

นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลสนับสนุนแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” จากนักการศึกษาและเอกสารอื่นๆ อีกกล่าวคือ ตั้งแต่ได้มีกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2513- 2516) จนถึงฉบับที่ 7 (2537-

2540) มาใช้เป็นทิศทางการพัฒนาประเทศในแต่ละช่วงของแผนตลอดมานั้น ได้มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยรวมเป็นหลัก ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ "เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน" ซึ่งทำให้เกิดปัญหาด้านการกระจายรายได้ ปัญหาสังคม การพัฒนาจึงขาดความสมดุลระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ประกอบกับประเทศไทยก็เป็นสมาชิกของหมู่บ้านโลก (Global Village) เช่นเดียวกับประเทศต่าง ๆ ในโลก และได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่หลังไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว กระแสผลักดันต่างๆ ที่มากับโลกาภิวัตน์ทำให้ไทยต้องแข่งขันกับนานาประเทศ และเพื่อให้ประเทศไทยมีศักยภาพในการแข่งขันและยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง และมีศักดิ์ศรีในสังคมโลก บนพื้นฐานแห่งความเป็นไทย ซึ่งสอดคล้องกับชนิตา รัชกาลเมือง และคณะ (2527 : 6) ที่ได้สรุปเกี่ยวกับแนวคิดหรือปรัชญาการศึกษาในอุดมคติในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และฉบับที่ 7 ว่า การศึกษาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังคมและวัฒนธรรมไทยมากกว่าเลียนแบบต่างประเทศ ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศจึงต้องตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนา "คน" และ "คุณภาพของคน" โดยเห็นว่า คนเป็นทั้งเหตุ ปัจจัยและผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ ซึ่งถ้าประชากรมีคุณภาพแล้ว การพัฒนาประเทศจะประสบผลสำเร็จ และเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้ด้วยดี ดังนั้น การพัฒนาประเทศ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงเน้นที่ "คน" เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยมุ่งเน้นให้ทุกคนมีการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศทุกๆ ด้านอย่างเต็มที่

ในช่วงของการพัฒนาประเทศไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 8 นั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ท้าทายสังคมไทย การศึกษาจะต้องเตรียมและนำคนไทยในสังคมไทยให้ก้าวสู่ยุคใหม่อย่างมั่นคงและรู้ทันโลก ต้องอาศัยการวิสัยทัศน์ของคนไทยและสังคมไทย ทั้งนี้ยังต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งประชาชน ชุมชน องค์กรต่างๆ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน นักวิชาการแขนงต่างๆ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และนักการเมือง มาช่วยกันพัฒนาประเทศ โดยอาศัยจากฐานของการศึกษา วิเคราะห์กระแสโลกาภิวัตน์ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการศึกษาทั้งในแง่ของตัวเหตุ และผลกระทบที่ได้รับ การพัฒนาการศึกษาจึงเน้นการพัฒนาคนที่ให้สามารถเป็นรากฐานของความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ การศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองด้านต่างๆ ได้ตลอดชีวิต ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงสิ้นอายุขัย ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในด้านต่างๆ ที่จะช่วยให้ดำรงชีพและประกอบ

อาชีพได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเป็นพลังสร้างสรรค์การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนได้ (สกศ. , 2539 : 1 – 2)

จากสารระดังกล่าว ทำให้แนวคิดที่จะพัฒนาการศึกษาของไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ผ่านมา และยิ่งกำลังจะเป็น “สังคมโลก” มากขึ้นทุกทีๆ ซึ่งนักวิชาการ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกๆ หน่วย ทุกๆ องค์กร ได้พยายามสร้างกระแสแห่งการปฏิรูปการศึกษาขึ้นมา นั้น น่าจะสอดคล้องอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้นำปรัชญาการศึกษาแนวปฏิรูปนิยมมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพื่อความสอดคล้องกับ การก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการการศึกษสมัยใหม่ และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศ หรือจากภายนอกชุมชนที่จะต้องประสานวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น และของสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น มุ่งให้สามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและมีความคิดริเริ่มสร้าง ซึ่งการศึกษาแนวปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) เป็นการศึกษาที่มีส่วนสัมพันธ์กับสังคม เป็นเครื่องมือที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมในภาวะที่สังคมกำลังเผชิญปัญหาต่างๆ ได้ (บัญชา อึ้งสกุล , 2539 : 36)

ปรัชญาที่ได้คะแนนนิยมรองลงมาคือ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (ร้อยละ 14.39) ซึ่งใกล้เคียงกับผลการวิจัยของ สมพงษ์ สิงหนะพล (2524 : ๖ – ๗) ที่ได้วิจัยพบว่า แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของนักศึกษาวิทยาลัยครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม และผลงานวิจัยของประภาพร อินทร์ดี (2530 : ๖ - ๗) พบว่า ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์สวิทยาลัยล้านนาและสวิทยาลัยพุทธชินราช ในระดับภาคโน้มไปทางพัฒนาการนิยม ทั้งนี้อาจจะอธิบายได้ว่า เนื้อหา สาระ ในโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ได้กล่าวไว้ว่า “รัฐต้องสร้างแรงจูงใจ และสนับสนุนให้องค์กรธุรกิจเอกชนมาลงทุนในการพัฒนาเนื้อหาสาระ สื่อการเรียนที่ต้องฝึกฝนเป็นพิเศษ ได้แก่ วิชาภาษาอังกฤษ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ กีฬา และศิลปะ และให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์กรธุรกิจเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจด้านการท่องเที่ยว องค์กรเอกชน สาธารณประโยชน์ และสถานศึกษา ต้องร่วมมือกันจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ที่มีสาระ ประหยัด และเอื้อให้เด็กทุกคนสามารถไปศึกษานอกสถานที่ได้อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง” (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” , 2539 : 10 -11) ซึ่ง กิจกรรมส่งเสริมและสาระทางการศึกษาเหล่านี้ สอดคล้องต่อการพัฒนาสติปัญญาเชิงสังคม (Social Intelligene) ของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ด้วย ซึ่งเป็นการพัฒนาทุกๆ ด้านไม่เน้นด้านใดด้านหนึ่ง

นอกจากนี้การกระตุ้นด้านความคิดจากนักคิดนักการศึกษา ยังให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ที่มาจากประสบการณ์จริง โดยเน้นที่ให้คนได้รู้จักคิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง เพื่อพัฒนาทักษะทุกๆ ด้านของมนุษย์ ดังตัวอย่างการตั้ง "โรงเรียนท่ามาหากิน" ของโรงเรียนวัดโพธิ์เฉลิมรักษ์ (คณะศึกษาศาสตร์ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์" , 2539 : 9-2 - 95) ซึ่งก็มีแนวคิดสอดคล้องกับการสังเคราะห์ความคิดของนักการศึกษาหลายๆ ท่าน ที่ได้เสนอแนวคิดในหนังสือชื่อ "ปฏิรูปการศึกษา เพื่อปวงชน แล้วชาวบ้านจะเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร" กล่าวคือ การเรียนรู้จะโยงเข้าสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงมากยิ่งขึ้น การเรียนกับการทำงานไปพร้อมกัน ทำให้สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ได้ โดยไม่ต้องรอให้เรียนจบหลักสูตรอย่างในระบบการศึกษาแบบอุตสาหกรรม (เสรี พงศ์พิศ และคณะ , 2538 : 23)

ที่เป็นเช่นนี้ สืบเนื่องจากประเทศไทยได้รับอิทธิพลด้านแนวคิดทางการศึกษามาจากต่างประเทศตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งส่วนใหญ่ยึดปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม ทั้งนี้ เพราะประเทศไทยได้ส่งนักการศึกษาไปศึกษาและดูงานยังประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก ทั้งจากการช่วยเหลือขององค์การระหว่างประเทศ จากการช่วยเหลือของประเทศสหรัฐอเมริกาและนโยบายของประเทศเราเอง แนวคิดลัทธิพิพัฒนาการนิยมจึงได้รับการเผยแพร่มาสู่ประเทศไทย โดยผ่านทางนักการศึกษาไทยที่ไปศึกษาดูงานในสหรัฐอเมริกาในช่วงระยะนั้น แม้ระยะเวลาจะผ่านมารวม 50 ปีแล้วก็ตาม แนวคิดพิพัฒนาการนิยมยังมีอิทธิพลต่อการศึกษาในประเทศไทยอยู่อย่างไม่สั่นคลอนมาตลอด ซึ่งจะเห็นได้จากแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ก็ยังเน้นแนวคิดปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม ดังที่ผลงานวิจัยของ Pensiiri Intachai Jeradachakul ได้สะท้อนให้เห็นว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 252 ยังเป็นแนวคิดพิพัฒนาการนิยม (เพ็ญศิริ จิระเดชากุล อ่างถึงโน ปิยะวรรณ ไหวพริบ , 2531: 96) การศึกษาของประเทศไทยก็ยังคงให้ความสำคัญกับแนวคิดนี้เรื่อยมาแม้จะมีการปรับปรุงพัฒนาแผนการศึกษาแห่งชาติ จากพุทธศักราช 2520 มาเป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 จะเห็นได้จาก หลักการและความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ซึ่งมีหลักการว่า การสร้างความสำเร็จของงานทางปัญญา ความคิด จิตใจ และคุณธรรม ของบุคคลเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นเป้าหมายสำคัญเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลระหว่างทางจิตใจกับความเจริญทางวัตถุและความเจริญทางเศรษฐกิจ (สกค. , 2535 : 5) ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม ที่ให้ความสำคัญต่อวัตถุประสงค์ กระบวนการทางการศึกษาที่ใช้เหตุผลประสบการณ์ อารมณ์

ความรู้สึกของผู้เรียน เพื่อให้ได้ความรู้ โดยให้คุณค่าของการศึกษาทุกๆ ด้าน ไม่เน้นด้านหนึ่งด้านใด จะให้คุณค่าทุกคนทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา อาชีพ ควบคู่กันไป เป็นการพัฒนาสติปัญญาเชิงสังคม (Social Intelligene) (อุทัย ธรรมเตโช , 2531 : 18 -19)

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งพบว่า ปรัชญาการศึกษาที่มีแนวโน้มสอดคล้องกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่ความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า" ในระดับสูงและสูงสุด คือ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม และปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม ตามลำดับนั้น อาจอธิบายได้ว่า

วิวัฒนาการของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมได้พัฒนาแนวคิดมาจาก ปรัชญาการศึกษาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) รวมไว้ด้วยกัน จึงมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและมีพื้นฐานแนวคิดเดียวกัน แต่ความคิด ความเชื่อ และแนวทางในการจัดการศึกษาจะแตกต่างกันออกไป จนบ่งบอกความแตกต่างได้ชัดเจน จะมีก็เพียงด้านกระบวนการเรียนการสอนที่ยังคาบเกี่ยวและใช้วิธีเดียวกันอยู่ กล่าวคือ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเน้นกระบวนการเรียนการสอนที่เป็นวิธีวิทยาศาสตร์ ส่วนปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมจะใช้วิธีการของพัฒนาการนิยม แต่ได้เพิ่มทิศทางการเรียนการสอน คือให้มีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัดและเน้นว่า จะดำเนินการเรียนการสอนเพื่ออะไร (สมพงษ์ สิงหนผล , 2524 : 104 -108)

การผสมผสานระหว่างแนวคิดของนักปรัชญาการศึกษากลุ่มปฏิบัตินิยม พัฒนาการนิยม จึงเกิดขึ้น และพัฒนามาเป็นแนวปฏิรูปนิยม ทั้งนี้ เพราะในช่วงศตวรรษที่ 18 นั้น กลุ่มประเทศในทวีปอเมริกา โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาเข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง การเปลี่ยนแปลงของทวีปอเมริกาในยุคดังกล่าว อาจคล้ายคลึงกับสภาพและปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบัน คือ มีการอพยพจากเขตชนบทเข้ามาสู่เขตเมืองอย่างกว้างขวาง มีการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม เป็นต้น ทำให้กลุ่มนักคิดที่จะพัฒนาสังคม ได้เสนอแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษา เพื่อเป็นเครื่องมือที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น (อุ้นดา นพคุณ , 2527 : 28 -30)

แนวคิดทางการศึกษาแนวปฏิรูปนิยม จะมี แนวคิด 2 กลุ่ม ใหญ่ๆ คือ

1) ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกานำโดย เปาโล แฟร์ (Paulo Frier) ซึ่งเสนอแนวคิดทางการศึกษาที่อิงการเมืองและเรียกร้องให้เกิดจิตสำนึกทางการเมือง (Conscientization) เพื่อการเปลี่ยนแปลง การเสนอแนวคิดทางการศึกษาในกลุ่มนี้ จะมี ลักษณะรุนแรง แบบถอนรากถอนโคน (Radical) และได้แผ่ขยายอิทธิพลไปสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งความคิดทางการศึกษาในลักษณะรุนแรงแบบถอนรากถอนโคนนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดนักการศึกษาในยุโรป คือ กลุ่มผู้ไม่นิยมรัฐบาลและอำนาจควบคุม (Anarchism) กลุ่มนิยมนมาร์ช (Marxist) กลุ่มนิยมฟรอยด์ฝ่ายซ้าย (Freudian Left) ซึ่งทัศนะของทั้ง 3 กลุ่ม ได้วิพากษ์วิจารณ์โรงเรียนภายใต้สังกัดรัฐบาล (public school)ว่า โรงเรียนทำให้ผู้เรียนขาดเสรีภาพที่แท้จริง เป็นสถาบันที่ทำตัวเองโดดเดี่ยวจากสภาวะอันแท้จริงของโลกและสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในตัวคน บุคลิกภาพของคน อันเป็นผลมาจากการเลี้ยงดูของครอบครัว

2) กลุ่มนักปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม ในสหรัฐอเมริกา นำโดย จอร์จ เอส เค้าท์ (George S. Counts) และ ฮาโรลด์ รุกก์ (Harold Rugg) นักคิดกลุ่มนี้ ได้พยายามแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการพัฒนาแนวคิดพิพัฒนาการนิยม ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) แนวคิดกลุ่มนี้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางเมื่อ ทีโอดอร์ บรามเมลล์ (Theodore Brameld) ได้เผยแพร่แนวคิดปฏิรูปลงในหนังสือหลายเล่ม เช่น Pattern of Education และ Education as Power ซึ่งลักษณะของการปฏิรูปการศึกษาในกลุ่มนี้เป็นการศึกษาเพื่อสังคม โดยการเรียนนั้นไม่ได้เพื่อมุ่งพัฒนาตนเองอย่างเดียว แต่จะต้องเรียนเพื่อนำความรู้ไปใช้สำหรับพัฒนาสังคม (social self – realization) ให้ดีขึ้น ซึ่งจะแตกต่างจากแนวคิดพิพัฒนาการนิยมที่มุ่งการพัฒนาตนเองของผู้เรียนแต่ละบุคคล (self-realization) (อุทัย ธรรมเดโช ,2531 : 20 – 22)

ซึ่งแนวคิดปรัชญาการศึกษาแนวปฏิรูปนิยม ทั้ง 2 กลุ่มนั้น มีอิทธิพลต่อประเทศต่างๆ ในการจัดการศึกษา กล่าวคือ

ในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาบาง เช่น กลุ่มประเทศแถบยุโรปตะวันออก จะนิยมนำเอาแนวคิดที่รุนแรงแบบถอนรากถอนโคนของกลุ่มลาตินอเมริกาไปใช้ และนำไปผสมผสานกับแนวคิดกลุ่มนิยมนมาร์กซ์ (Marxist) ซึ่งมักจะก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมตามมาภายหลัง ดังเช่นหลายๆ ประเทศในแถบนี้กำลังประสบอยู่ในขณะนี้ ส่วนในแถบอเมริกาเหนือ เช่นในบางรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศแห่งเสรีประชาธิปไตยและไม่นิยมความรุนแรง ก็จะนำเอาแนวคิดของนักคิดในกลุ่ม ทีโอดอร์ บรามเมลล์ (Theodore Brameld) ไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ซึ่งส่งผลให้ขยายวงกว้าง สู่อเมริกา และขยายไปยังประเทศอื่นๆ ที่ส่งนักศึกษาเข้ามาเรียนในสหรัฐอเมริกา พร้อมๆ กับแนวคิดปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมที่ได้รับการยอมรับมากในการพัฒนาการศึกษาของสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น

วิวัฒนาการของปรัชญาปฏิบัตินิยม พัฒนาการนิยมตลอดจนพัฒนามาเป็นปฏิรูปนิยมพอที่จะแสดงหลักการสำคัญๆ ของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมที่พัฒนามาจากปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมดังนี้

พัฒนาการนิยม	ปฏิรูปนิยม
1. ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน โดยถือว่าเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้	1. การศึกษามุ่งเฉพาะให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนเท่านั้น ต้องคำนึงถึงสังคมต้องตระหนักในสังคมและสร้างสรรค์สังคมใหม่ในวิถีทางประชาธิปไตย
2. ให้ความสำคัญในวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นการแก้ปัญหาโดยกระบวนการเรียนมากกว่ามุ่งเนื้อหาสาระ เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตของบุคคล นั่นคือเป็นการศึกษาเพื่อชีวิต	2. มุ่งกระบวนการมากกว่าการถ่ายทอดวิชาการ จัดการศึกษาตามความสนใจและความต้องการ ทั้งนี้ เน้นการอภิปราย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อสังคม

จากวิวัฒนาการของปรัชญาการศึกษาปฏิบัตินิยมและพัฒนาการนิยม มาสู่ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม ซึ่งเกิดควบคู่กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม

และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกแต่อย่างใดที่ผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุณหภูมิและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” มีแนวโน้มสูงไปทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม และสูงสุดในลัทธิปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม

ปรัชญาการศึกษาที่ได้รับคะแนนนิยมรองลงมา ใกล้เคียงปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเป็นอย่างมาก จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงด้วย ก็คือ ปรัชญาการศึกษาแนวมนุษยนิยมแนวใหม่ หรือนีโอฮิวแมนนิส (ร้อยละ 14.25) ทั้งนี้เนื่องจาก โครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” ได้กล่าวถึง การจัดการศึกษาที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เช่น ส่งเสริมกลุ่มเด็กพิเศษ ประเภทต่างๆ ได้แก่ เด็กบกพร่องทางกาย และบกพร่องทางจิต เด็กขาดโอกาสทางสังคม เด็กอัจฉริยะ เป็นต้น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนไปพร้อมๆ กันด้วย โดยให้มีความเหมาะสม มีความสมดุลทั้งในเรื่องความรู้ในสภาพที่เป็นจริง ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะทางอาชีพ ค่านิยม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ การพัฒนาสุขภาพกาย สุขภาพจิต โดยเน้นที่การปฏิรูปการศึกษา ได้มีการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดหลักความเข้าใจในพัฒนาการมนุษย์ ให้ได้เรียนรู้จากวัยเด็กไปจนตลอดชีวิต โดยยึดหลักการพัฒนาตามวัย ทั้งการพัฒนาทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความมั่งคั่งทางสติปัญญา พร้อมทั้งยึดความแตกต่างของบุคคล การให้ความรู้ จะให้ทั้งด้านการอาชีพ และวิชาการ มีการส่งเสริม ค่านิยมด้านคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็ก โดยผ่านสถาบันต่างๆ และองค์กรในท้องถิ่น จัดสร้างสนามกีฬา ศูนย์กีฬา สนามเด็กเล่น มีสถานให้บริการดูแลเด็ก สถานอนุบาลเด็ก ในชุมชนและในโรงเรียนขนาดใหญ่ (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” , 2539ข : 55 - 65) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศตพร วิไลรัตน์ (2531 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า เด็กก่อนวัยเรียนที่ได้รับการสอนตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสมีพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น เพราะได้รับการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าและความเชื่อมั่นของตน และผลการวิจัยของชาญวุฒิ วงศ์เพ็ญ (2536 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า เด็กที่ผ่านการฝึกการจูงใจจิตได้สำนึกตามทฤษฎีนีโอฮิวแมนนิส มีการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านทั่วไป ด้านสังคม ด้านโรงเรียน ด้านตนเอง และผู้ปกครอง

การพัฒนาการศึกษา เพื่อส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศในอนาคต และต้องสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของชุมชนด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่เข้มแข็ง ทั้งสังคมเมืองและ

ชนบท ซึ่งไม่ว่าจะเป็นศักยภาพ ทั้งทางด้านวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมด้วย และการพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องพัฒนาคนตั้งแต่วัยเด็กเล็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ทั้งร่างกายและจิตใจ ตามขั้นตอน แต่ละวัย จนได้ผลผลิต คือ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว เพื่อให้คนรุ่นใหม่ของไทย สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็งและปรับตัวกับสภาพเศรษฐกิจ มีความรู้ความเข้าใจอย่างเพียงพอที่จะจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน สามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไปสู่บุตรหลานในอนาคตได้ (The Commission on Thailand's Education in the Era of Globalization , 1996 : 8)

นอกจากนี้ แนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาของ รุ่ง แก้วแดง (2540 : 79 -89) ยังเป็นการสนับสนุนแนวคิดของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” และยังสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาการศึกษาในโอฮิวแมนนิสดังนี้ คือ

แนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” นั้นได้กำหนดวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทยที่พึงประสงค์ในอนาคตว่า “การศึกษามุ่งพัฒนาคนให้สมดุลทั้งด้านร่างกาย ปัญญา จิตใจ และสังคม เพื่อให้คนไทยมีคุณลักษณะมองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี มีวินัยในตนเอง มีความรู้ความสามารถและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ และจัดการศึกษาตามความต้องการของบุคคล เพื่อพัฒนาให้คนไทยมีศักยภาพและพลังทางสมองอย่างเต็มที่ เพื่อให้เซลล์สมองได้รับการเสริมสร้างให้มีความสามารถในการคิด ในการจินตนาการ และเรียนรู้ได้เร็ว ก็จะเป็นผู้มีสติปัญญาดี มีความพร้อมสำหรับการเรียนรู้” ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจ และเอาใจใส่เกี่ยวกับการพัฒนาของสมองมนุษย์ทั้ง 2 ซีกกับการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนตั้งแต่ยังเด็ก หากผู้เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องก็จะทำให้ประเทศชาติมีพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความเฉลียวฉลาดปราดเปรียว และเป็นกำลังสำคัญที่จะสร้างความเจริญให้กับประเทศ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา การศึกษาไม่ได้ให้ความสำคัญกับ “ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางสมองกับการเรียนรู้” อย่างจริงจัง จึงทำให้ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู ส่วนใหญ่ละเลย เพราะ ไม่อาจทำความเข้าใจได้ ทำให้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาสมองของเด็กไทยไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร เด็กจึงไม่ได้รับการกระตุ้น ให้แสดงความสามารถพิเศษหรือความถนัดอย่างเต็มที่ ปัญหาการศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่ามีโรงเรียนจำนวนมากที่ให้การศึกษากับเด็กก่อนแล้วรุ่นแล้ว ด้วยบรรยากาศของความหวาดกลัว ความรุนแรง การใช้อำนาจบังคับ การไม่ยอมรับ การไม่เป็นมิตร การแข่งขัน ทำให้เด็กจำนวนมากขาดที่พึ่ง

สับสน วุ่นวาย มีความก้าวร้าว ซึ่งส่งผลให้เด็กเหล่านั้นกลายเป็นปัญหาของสังคมไปในที่สุด การปฏิรูปการศึกษามีความต้องการอย่างยิ่งที่จะให้คนไทยมีร่างกายที่แข็งแรง มีสติปัญญาที่หลักแหลม เฉลียวฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์ เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ความรัก ความเมตตา กรุณา พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อสันติสุขของสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งมวล นั่นก็คือ ความเป็นคนที่สมบูรณ์ ซึ่งในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น ส่งผลให้ทุกคนตระหนักดีว่า ความรู้สูงสุดมิใช่สิ่งที่นำมาซึ่งอำนาจ ชื่อเสียง เงินตรา และความร่ำรวย แต่ความรู้เหล่านี้จะทำให้พวกเขารู้จักใช้พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ทุกคนจะมีสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ทั้งมวลในการกระจายทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาดและยุติธรรม ราวกับว่าทรัพยากรทั้งหลายเป็นสมบัติส่วนกลางของมวลมนุษย์ ซึ่งเข้าใจธรรมชาติและกฎของธรรมชาติเป็นอย่างดี จึงทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้ดูแลและพิทักษ์ธรรมชาติทั้งมวล พวกเขาจะไม่ทำลายธรรมชาติเพียงเพื่อสร้างความสะดวกสบายทางวัตถุแก่มนุษย์ แต่จะประยุกต์เทคโนโลยี และสิ่งประดิษฐ์ที่ทันสมัยทางวิทยาศาสตร์มาใช้แก้ปัญหาต่างๆ ของโลก และพยายามที่จะสร้างระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่จะนำมาซึ่งความผาสุกแก่มวลมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยคุณธรรม จริยธรรม และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมโดยผสมผสานให้กลมกลืนกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วย

นอกจากนี้การศึกษาแนวนีโอฮิวแมนนิส ยังมีความสอดคล้องร่วมกับการศึกษาตามแนวปฏิรูปนิยม กล่าวคือ มีการสร้างสรรค์สังคมใหม่ ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริงที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในสังคมทุกคน ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยการพัฒนาทักษะ ความสามารถ ด้านต่างๆ มาตั้งแต่วัยเยาว์ นั่นก็คือ การพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง ต้องให้เป็นไปตามแนวนีโอฮิวแมนนิส เพื่อให้เป็น "มนุษย์ที่สมบูรณ์" ให้ได้ก่อน จึงจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาสังคม เพื่อปฏิรูปสังคมให้เป็นสังคมใหม่ที่ดีขึ้นและมีความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ทั้งด้าน ค่านิยม ด้านการเมือง วัฒนธรรม ฯลฯ ได้อย่างดี จะได้มีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์สังคมใหม่ที่พึงประสงค์ได้อย่างแท้จริง เมื่อใดที่สามารถพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้แล้ว เมื่อนั้นการพัฒนาทุกๆ ด้าน ก็จะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายในที่สุด

จากเหตุผลที่ว่า ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามเป็นแนวคิดหลักของปรัชญาการศึกษาแนวนีโอฮิวแมนนิสนี้ จะช่วยส่งเสริมและผลักดันให้การสร้างสรรค์สังคมใหม่ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามแนวคิดหลักของปรัชญาการศึกษา

ปฏิรูปนิยม จึงสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” มีแนวคิดโน้มมาทาง ปรัชญาการศึกษาไอฮิวแมนนิส

สำหรับปรัชญาการศึกษาที่มีคะแนนนิยมต่ำสุด คือ ปรัชญาการศึกษาพฤติกรรมนิยม ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า

แนวคิดของคณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” นั้นจะเน้นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอตัวอย่างความริเริ่ม เพื่อการพัฒนาการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ที่กล่าวถึงโครงการต่างๆ ที่มีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาการศึกษาของประเทศ เช่น โครงการละครการศึกษาเพื่อชุมชน การกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์โดยครอบครัว โรงเรียนทำมาหากิน เป็นต้น ซึ่งโครงการเหล่านั้นล้วนสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา ทั้งการปฏิรูปการเรียนรู้และปฏิรูปการจัดการ โดยมีเป้าหมายเพิ่มสมรรถนะของคนไทยและประเทศไทยให้ก้าวทันโลก เป็นการสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้” พร้อมทั้งจะก้าวเข้าสู่โลกในศตวรรษหน้าได้อย่างมั่นคง (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” , 2539ก : 89 – 92) ซึ่งโครงการต่างๆ นั้น นับว่าเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพราะทุกๆ คนที่ร่วมโครงการ ได้มีโอกาสปฏิบัติงานร่วมกัน พันทิปา อุปสรรคต่างๆ มาด้วยกันจนโครงการเหล่านั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี การเรียนรู้ได้เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินงาน

นอกจากนี้แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาของ เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2541 : 163-188) ได้สนับสนุนแนวคิดของ คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ การศึกษาไทยที่พึงปรารถนาที่จะสร้างประชาชนให้สูงด้วยคุณภาพ คักยภาพ และทักษะความรู้ความสามารถทัดเทียมบุคคลอื่นในหมู่บ้านโลกนั้น ประการหนึ่งที่จะช่วยให้การศึกษาไทยพึงปรารถนา คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อผู้เรียนจะได้ทักษะในการคิด วิเคราะห์และได้ความรู้ อย่างครบถ้วน ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและชีวิตการทำงาน อันอาจจะนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ๆ และความเจริญให้กับประเทศชาติ ซึ่งระบบการศึกษาในข้อเสนอและวิสัยทัศน์ดังกล่าวนี้ได้มองว่า การศึกษาสำหรับคนไทยในอนาคตไม่ได้เน้นที่ครูเป็นศูนย์กลางอีกต่อไป ทั้งนี้ ได้มองเห็นว่า วิถีแห่งปัญญาสามารถเกิดขึ้นได้ในขณะที่กำลังผ่านกระบวนการเรียนรู้และ

ผู้เรียนได้ค้นพบคำตอบที่ตนเองต้องการ และจัดได้ว่าเป็นความรู้อย่างถาวรอีกด้วย เพราะได้ผ่านทักษะด้านการคิด วิเคราะห์ ด้วยตนเอง

ส่วนการศึกษาตามแนวพฤติกรรมนิยมนั้น เป็นลักษณะของการศึกษาที่กำหนดเงื่อนไขเพื่อไปสู่เป้าหมายในความสำเร็จ เป็นการศึกษที่จัดอยู่ในความนิยมกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้กระจายอยู่ตามมวลชนต่างๆ กลุ่มคนเหล่านั้นได้แก่ นักเรียนนักศึกษาผู้ใหญ่ นักศึกษาทางไกลของสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น นักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นักเรียนนักศึกษาของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตามจังหวัดต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ในการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ นั้นต้องอาศัยการเสริมแรง (reinforcement) มากมายหลากหลายวิธี เป็นตัวกระตุ้น การจัดการศึกษาตามแนวพฤติกรรมนิยม ยังมีลักษณะการเรียนการสอนที่ให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนเป็นหุ่นยนต์ ไม่มีชีวิตจิตใจ จะเน้นไปทางด้านการบังคับผู้เรียนแต่ละคน จนมองไม่เห็นพรสวรรค์ หรือความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนซึ่งคล้ายๆ กับแนวคิดสารัตถนิยมและเสรีนิยม ซึ่งมีคะแนนอยู่ในระดับต่ำเช่นเดียวกัน ที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา มีหน้าที่สร้างสภาวะแวดล้อมเหมาะสมให้ผู้เรียน โดยจัดโปรแกรมการเรียนที่พึงปรารถนาในตัวผู้เรียนและผู้สอนเองก็มักจะสอนตามเงื่อนไขที่ได้กำหนดไว้เรียบร้อยแล้ว เช่น สอนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ เมื่อผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ไปแล้ว ก็จะศึกษาในบทต่อไปโดยไม่นำความรู้ที่ผ่านไปแล้วมากล่าวซ้ำอีก ทำให้ผลที่ตามมาก็คือ ผู้เรียนไม่รู้จักการคิด วิเคราะห์ เชื่อมโยงการเรียนรู้

จากสาระสำคัญของ การนำเสนอการปฏิรูปการศึกษาไทยในโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” จึงปรากฏแนวคิดที่สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาพฤติกรรมนิยมน้อยที่สุด

เมื่อแยกพิจารณาตามองค์ประกอบทางการศึกษาทั้ง 6 ด้าน จากเนื้อหา สาระ ในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สูความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติ” พบว่าโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมในทุกด้าน ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัยของสุภา ใจบุญ (2531 : บทคัดย่อ) ที่ได้วิจัยแนวโน้มปรัชญาการศึกษาไทยในพุทธศักราช 2543 พบว่า องค์ประกอบทางการศึกษาด้านจุดมุ่งหมายการศึกษามีบางส่วนสอดคล้องกับพุทธปรัชญาการศึกษา บางส่วนสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม บางส่วนสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม ส่วน สมพงษ์ สิงหนะพล (2524 : ง - จ) ได้วิจัยเกี่ยวกับแนวคิดด้านปรัชญาการศึกษาของนักศึกษาวิทยาลัยครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า องค์ประกอบด้าน

การเรียนการสอนมีแนวโน้มไปทางปฏิรูปนิยม ซึ่งสามารถแยกอธิบายตามองค์ประกอบทางการศึกษา ดังนี้

1. ด้านจุดมุ่งหมายการศึกษา

พบว่า เนื้อหาสาระ ในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อำนาจก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า" มีจุดมุ่งหมายการศึกษาที่จะต้องมุ่งสร้าง "คนที่มีความมั่นใจและเป็นตัวของตัวเอง" การศึกษา "ควรสนองปัญญามากกว่าค้นหา" มุ่งพัฒนา "วุฒิของความเป็นมนุษย์ที่วัดไม่ได้ด้วยกระดาษ" นั่นคือ เน้นให้เห็นว่าชีวิตที่มีความสุขคือชีวิตที่มีการเรียนรู้ ดังนั้นการศึกษาจึงมุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยมุ่งพัฒนาคนให้สมดุลทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยมีคุณลักษณะ 3 ประการคือ (1) ให้คนไทยมองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี ใฝ่การเรียนรู้ รู้จักคิด วิเคราะห์ มีความคิดรอบยอด คิดริเริ่มสร้างสรรค์ นำความเจริญแก่สังคม (2) ให้มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และรักษากฎเกณฑ์ของสังคม (3) พัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ให้กลมกลืนระหว่างสังคมไทยกับสังคมโลก อย่างสันติสุขกับเพื่อนร่วมชาติ ประชาคมโลกและธรรมชาติ โดยท้ายที่สุดความคาดหวังของการศึกษาในศตวรรษหน้า คือ การนำประเทศไปสู่ "การก้าวมั่นหันโลก" เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของคนไทย สังคมไทยทั้งปวง (คณะศึกษาโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์", 2538 : 10-15)

ในการกำหนดวิสัยทัศน์การศึกษาไทยในครั้งนี้ รุ่ง แก้วแดง (2541 : 47-49) ได้แสดงแนวคิดที่สนับสนุนแนวคิดของโครงการนี้ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

จุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาศักยภาพของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้ได้รับการศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All) เพื่อให้การศึกษาเป็นฐานที่จะมุ่งสร้างระเบียบ ค่านิยม วัฒนธรรมใหม่ให้อยู่บนพื้นฐานของสังคมและเศรษฐกิจโลกปัจจุบัน ภายใต้รากฐานของระบอบประชาธิปไตย ให้สมาชิกในสังคม สามารถอยู่ร่วมกันและช่วยกันแก้ปัญหาที่อาจเกิดจากระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ซึ่งผลจากการปฏิรูปการศึกษาที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตนั้น จะต้องสามารถพัฒนาคนเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และพึ่งตนเองทางเทคโนโลยีมากขึ้นทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศซึ่งเป้าหมาย

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 นั้น เน้นที่จะให้การศึกษาสอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยการศึกษาต้องสอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ สอดคล้องกับความเป็นจริงในวิถีชีวิตของคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคุณค่าในสังคมไทย โดยสามารถสร้างความสมดุลทั้งด้านสังคม การเมือง การปกครอง รวมทั้งความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของประเทศ ให้สามารถร่วมมือและแข่งขันอันจะทำให้การกระจายรายได้ไปสู่ภาคชนบทมากขึ้น เป็นการช่วยขจัดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพิ่มศักยภาพของมนุษย์ โดยเฉพาะการศึกษา มีเป้าหมายเพื่อที่จะต้องสร้างคนให้รู้จักการสร้างงานด้วยตนเอง มีโอกาสมีงานทำในถิ่นของตน

จากสภาพการณ์และคำอธิบายดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า ความต้องการที่จะพัฒนาคนให้มุ่งสู่ “การก้าวมัน ทันโลก” โดยให้คนไทยมองกว้าง คิดไกล ไปได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวินัยต่อตนเอง รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม พัฒนาทักษะ และเสนอโครงการต่างๆ ที่จะปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้นอย่างผสมกลมกลืนกันระหว่าง วัฒนธรรมไทย สังคมไทย ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับสังคมโลก ในยุคปัจจุบันและอนาคต สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม

2. ด้านหลักสูตร

พบว่า วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อุบัติการณ์แห่งความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” มีแนวคิดด้านหลักสูตรว่า ต้องมีลักษณะกว้าง ยืดหยุ่น หลากหลายและเชื่อมโยง สัมพันธ์กับวิถีชีวิต มีลักษณะบูรณาการมากขึ้นและบูรณาการทุกรูปแบบ มีความเป็นสากล มีมาตรฐานทัดเทียมมาตรฐานโลก มีเนื้อหาสาระมีความสมดุลระหว่างศาสตร์และศิลป์ สมดุลระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ สมดุลระหว่างเทคโนโลยีและธรรมชาติ (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” , 2538 : 20) ส่วนเนื้อหาวิชาที่จะเสนอเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ได้แก่ เนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับเพศศึกษา ชีวิตสมรส การป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และโรคเอดส์ การวางแผนครอบครัว การบำรุงเลี้ยงดูทารก ตั้งแต่ปฏิสนธิ จวบจนเติบโตใหญ่ เจริญวัย โดยเน้นให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดหลักสูตร โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาได้บูรณาการเรื่องครอบครัวศึกษาไว้ในการศึกษาทุกระดับ ทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอที่จะให้กระทรวงศึกษาธิการปรับโครงสร้างหลักสูตร โดยมีหลักสูตรแกนกลาง และหลักสูตรท้องถิ่น สำหรับหลักสูตรแกนกลางให้มีประมาณ

ร้อยละ 60 เพื่อสร้างเสริมอุดมการณ์ร่วมกันในความเป็นไทย และประกันความรู้พื้นฐานของ เด็กไทยให้ได้มาตรฐาน ส่วนหลักสูตรท้องถิ่นให้มีประมาณ ร้อยละ 40 เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งนี้ ต้องให้เนื้อหาของหลักสูตรมีความสมดุลระหว่างความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ความคิดวิเคราะห์ ทักษะ คุณธรรม สุนทรียภาพ การอยู่ร่วมกันในวิถีประชาธิปไตย และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนเนื้อหาวิชาอื่นๆ ที่จำเป็นต้องฝึกฝนเป็นพิเศษ เพื่อให้ก้าวทันมาตรฐานสากล คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ คอมพิวเตอร์ กีฬา ศิลปะ และงานอาชีพ ก็ยังคงบรรจุไว้ในหลักสูตร (คณะศึกษา โครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ" , 2539 : 8-11) ซึ่งในภาพรวมของประเด็นหลักๆ ที่เป็นสาระด้านหลักสูตร ของโครงการฯ สอดคล้องกับปรัชญาปฏิรูปนิยมอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พยายามให้หลักสูตรเป็นหลักสูตรเพื่อชุมชน (Community Curriculum) และจากแนวคิดของลิปปนนท์ เกตุทัต (ลิปปนนท์ เกตุทัต , สัมภาษณ์ , 9 ก.ย. 2541) สามารถสรุปได้ ว่า การมองบริบทต่างๆ ควรจะมองเชื่อมโยงกับสังคม เชื่อมโยงสภาพการณ์ต่างๆ ของสังคม ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมให้ได้ เชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิความรู้ ภูมิวัฒนธรรม ศาสนา กีฬา ความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งข้อเสนอจากวรรณกรรมในโครงการ"การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ" ก็มีข้อเสนอร่วมด้วย เช่น การเน้นพัฒนาขีดความสามารถในการดำรงตนในฐานะปัจเจกบุคคลของผู้เรียน และการเน้นความเป็นมนุษย์และธรรมชาติ แต่โดยความคิดหลักๆ แล้ว ในภาพรวมหลักสูตรจะเน้นสังคม (Social Oriented Curriculum) มากกว่า

มีนักคิดท่านอื่นๆ ที่ได้อภิปรายแนวคิดทางการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโครงการ " การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ" ดังนี้

เทียนชัย วงศ์อาริยะ (2537 : 4-12) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ผลจากการแยกวิชาที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ได้กลายเป็นความสำเร็จของการศึกษาที่ซ่อนความล้มเหลวไว้อย่างมิดชิด และความล้มเหลวของการศึกษาที่ผ่านมากำลังจะค่อยๆ ไหลออกมาให้สังคมได้เห็นอยู่อย่างไม่ขาดสาย ดังจะเห็นได้จากคุณภาพประชากรของประเทศ ปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานมาอยู่ในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลพวงไปถึงปัญหาการว่างงานเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมปิดตัวลง และไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยเป็นอยู่มาในชนบท และส่งผลต่อการเกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการฆ่าตัวตายจากความเครียดของการว่างงาน เป็นต้น หลักสูตรที่แยกวิชา ทำให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากเท่าไรความผิดพลาดก็จะปรากฏเป็นเงาตามตัว เพราะ

โลกในยุคปัจจุบันได้เคลื่อนตัวอย่างซับซ้อนและดึงเอาระบบต่างๆ อันประกอบด้วยเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เข้ามาประสมประสานกันอย่างแยกกันไม่ออก ทำให้ระบบการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งการพัฒนาทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เข้ามาพัวพันกันเป็นหน่วยของการพัฒนาและเคลื่อนตัวไปพร้อมๆ กัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น หลักสูตรควรจะมีลักษณะที่เน้นเนื้อหาที่เป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) มากกว่าการแยกวิชาเป็นอิสระ

ประเวศ วะสี (2541 : 46) กล่าวไว้ว่า ควรยกเลิกวิธีการเรียนที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง ควรจะใช้นโยบายเป็นตัวตั้งแล้วเชื่อมโยงให้เห็นความเป็นทั้งหมดของเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับวิชาอื่นๆ ให้ได้ โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนจากหลากหลายวิธี ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันมีจุดผิดพลาดที่แยกวิชาต่างๆ ออกจากกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะก้าวเข้าสู่สังคมโลกาภิวัตน์ จะต้องลดจุดอ่อนของความผิดพลาดในการจัดแยกวิชา การจัดวิชาหลักสูตรควรจะเป็น สหวิทยาการ (Interdisciplinary) หลักสูตรที่จัดควรให้เป็นการศึกษาหลายมิติ และวิชาต่างๆ ควรเป็นแบบ ส่วนทั้งหมด (Totality) เป็นวิถีทัศน์ใหม่ (Paragram) โดยหลักสูตรควรเชื่อมโยงวัฒนธรรมอันหลากหลาย (Multi Cultural Education) ให้เข้ากับวิทยาการใหม่ๆ และสภาพของสังคมสมัยใหม่

จากเหตุผลและสภาพการณ์ดังกล่าวมาแล้ว อาจอธิบายได้ว่า หลักสูตรอาจจะมีแนวโน้มสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม ซึ่งแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษานี้หากมหาชนทุกกลุ่มยอมรับแล้ว จะส่งผลต่อการศึกษาได้พัฒนาสังคมอย่างแท้จริง ช่วยให้มวลชนเข้าใจและปฏิบัติในวิถีของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ยอมรับมติของสังคม และร่วมกันพัฒนาสังคมและทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นำไปสู่การพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมใหม่ที่เพียบพร้อมด้วยคนดี คนเก่งอย่างแท้จริง และสามารถดำเนินชีวิตอย่างวิถีไทย ภายใต้สถานการณ์ของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ โดยผสมผสานความเป็นไทยและความเป็นสากลได้อย่างกลมกลืน และยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบไทยไว้ได้ สิ่งที่เห็นเด่นชัดที่สุด ก็คือ แนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาที่จะนำไปใช้ในศตวรรษหน้านั้น มีกระบวนการนำเสนอความคิดผ่านมติของมหาชนทุกกลุ่มสาขาอาชีพ ในทุกระยะของการ Forum ซึ่งจะส่งผลให้หลักสูตรที่เน้นเนื้อหาสาระให้มองแบบส่วนทั้งหมด (Totality) น่าจะเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมแก่การพัฒนาให้ใช้กับสังคมไทยได้มากที่สุด เพื่อขจัดความล้มเหลวของระบบการศึกษาไทยที่ผ่านมาในอดีต เนื้อหาวิชาและมวลประสบการณ์ส่วนใหญ่ที่ควรบรรจุในหลักสูตร จะเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

โดยอาศัยผลการวิจัยมาช่วย เพื่อให้เป็นหลักสูตรที่เน้นสังคม (Social Oriented Curriculum) และใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมใหม่และเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ให้สังคมเป็นผู้ควบคุมสถาบันต่างๆ และควบคุมทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ (Public) ซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของผู้แทนที่ประชาชนเลือกขึ้นมา ซึ่งการศึกษาต้องการแก้ปัญหาสังคม โดยให้ค้ำนึ่งถึงสังคม ให้ตระหนักและรับผิดชอบต่อสังคมแบบ Social Self-realization การศึกษาจะต้องให้มวลชน ผู้ใช้แรงงาน ชาวไร่ ชาวนา กรรมกร ได้เข้าใจในปัญหาและสภาพของเขา แล้วร่วมกันพัฒนาสังคมให้เจริญขึ้น

3.ด้านผู้สอน

เนื้อหา สารของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” ด้านผู้สอน มีแนวคิดปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมสูงสุดนั้นอาจกล่าวได้ว่า หลักการโดยสรุปของแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาของไทยในศตวรรษหน้า นั้นต้องการจะสร้างสรรค์ให้คนไทย “มุ่งก้าวมัน รู้ทันโลก” และสร้างสังคมไทยให้เป็น “สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้” เพื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและสง่างาม (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ”, 2539 : 1)

ในฐานะที่ผู้สอนคือผู้นำสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องเหนี่ยวนำให้คนในสังคมได้เข้าใจและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม โดยประสานวัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมอื่นๆ ให้กลมกลืนกัน ซึ่งจะเห็นได้จากบทสรุปแนวคิดที่ได้จากโครงการ การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ ดังนี้

...ในขณะที่ปัญหาความเสื่อมของความแตกแยกของสังคมและวัฒนธรรม ความแตกต่างระหว่างการกระจายรายได้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ผลักดันให้ประเทศไทยได้มอญย้อนถึงประสบการณ์ในการพัฒนาแบบไทยและค้นพบวิถีไทย คือ ความพยายามในการพัฒนาแบบวิถีไทย (The Thai Way) ซึ่งจะชักนำประเทศไปสู่การสร้างมรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สังคม พร้อมกับกับการดำรงความสามารถ ในการแข่งขันกับสังคมโลก (The Commission on Thailand's Education in the Era of Globalization, 1996 : Preface) ผู้สอนซึ่งถือว่าเป็นผู้นำสังคม เป็นผู้นำชุมชนจึงควรที่จะเป็นผู้กระตุ้นเร่งเร้าให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการสร้างสรรค์ชุมชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่มีความพึงพอใจ ภาคภูมิใจ ในชีวิตที่สงบสุข พึ่งตนเองได้ ภายในชุมชน

และควรจะสามารถดำรงรักษาและนำมาซึ่งเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมไปสู่บุตรหลานในอนาคตได้ ชุมชนเองก็จะต้องมีความเข้มแข็ง ปรับตัวเข้ากับสภาวะเศรษฐกิจได้ (1996 : 8-9)

นอกจากนี้ผู้สอนตามแนวคิดของนักการศึกษาท่านอื่นๆ ที่มีแนวคิดสอดคล้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” ได้อธิบายว่า นอกจากผู้สอนเป็นผู้นำในสังคมแล้ว แน่นนอนที่สุด ผู้สอนเองจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ มีความสามารถในวิชาการสาขาต่างๆ หรือวิชาชีพแขนงต่างๆ และรู้จักบูรณาการ ได้เป็นอย่างดี (เมธี ปิณฑนานนท์, 2523 : 97) ซึ่งในสังคมยุคใหม่จะเป็นยุคแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นสังคมในศตวรรษหน้า ตามที่ผู้เข้าร่วมโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” ได้นำเสนอไว้ในโครงการนั้นก็มีความคิดเห็นสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการท่านอื่น ที่นำเสนอในบทความในเอกสารต่างๆ คือ ครูในสังคมยุคโลกาภิวัตน์จะต้องมีความรู้และประสบการณ์อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นการยากที่จะให้ครูทุกคนมีความรู้ทุกอย่าง ดังนั้นครูในสังคมยุคโลกาภิวัตน์จึงไม่มีเพียงแต่ผู้สอนที่อยู่ในระบบโรงเรียนอีกต่อไปแล้ว ครูที่ดีต้องมาจากอาชีพหลากหลายในอนาคต จะต้องส่งเสริมให้มีครูประเภทอื่นๆ นอกจากครูอาชีพให้มากขึ้น ให้เป็นครูโดยสมัครใจหรือด้วยใจรัก ครูในอนาคตจึงมีมากมายนับตั้งแต่ พ่อ แม่ พระสงฆ์ บุคคลอื่นอาชีพต่างๆ ในสังคมที่มีความรอบรู้มีความสามารถและศักยภาพมากพอที่จะช่วยเรื่องการสอนได้ จุดเด่นของครูประเภทนี้คือ มีความรู้ดี มีความเชี่ยวชาญ เพราะเป็นคนปฏิบัติจริงตลอดเวลา จึงมีความรู้ และประสบการณ์ที่จะนำมาถ่ายทอดให้เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างมาก เรียกว่า “ครูมิติใหม่” แต่ครูดังกล่าวยังขาดศาสตร์ของความเป็นครู จึงต้องเพิ่มเติมพื้นฐานง่ายๆ แก่ครูยุคโลกาภิวัตน์หรือครูมิติใหม่ดังกล่าว ด้วยวิธีให้การอบรมเพิ่มเติมที่หลากหลายวิธี (รุ่ง แก้วแดง , 2540 : 146-149)

จากหลักการดังกล่าว อาจจะขยายความได้ว่า ในศตวรรษหน้าที่จะถึงนั้น ผลจากการศึกษาจะช่วยให้สังคมไทยเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่และรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือจากภายนอกชุมชนโดยประสานวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ที่จะสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

ซึ่งลักษณะผู้สอนตามแนวคิดดังกล่าว จึงต้องมีความเป็นผู้นำสังคม ผู้นำชุมชน ในการเหนี่ยวนำในการสร้างระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ต้องสอนโดยเน้นกระบวนการประชาธิปไตยให้ผู้เรียนสามารถนำกระบวนการนี้ไปใช้ได้จริงในสังคม และยังคงเป็นนักบุกเบิก

นักแก้ปัญหา และมีความสนใจสังคมรอบด้าน ในทุกๆ เรื่องเสมอๆ ไม่ว่าจะ เป็น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม นั่นก็คือ จะต้องเป็นผู้ที่เกาะติดสถานการณ์ปัจจุบัน และรู้จักวิเคราะห์ คาดคะเนสถานการณ์ในอนาคตอันที่จะส่งผลจากสถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา เพื่อแก้ไข เปลี่ยนแปลงข้อบกพร่องของสังคม ตามวิถีทางประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นผู้นำของสังคม ผู้สอน จึงมิใช่เพียงแต่เฉพาะอยู่ในสถาบันการศึกษาเท่านั้น ผู้นำสังคมอื่นๆ ก็สามารถผู้สอนได้เช่นกัน (โสภณ ธนะมัย และอุดม ศาสตร์เวช , 2533 : 10-11)

ลักษณะของผู้สอนที่เหมาะสมกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ จะต้องเป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่ พัฒนาการความคิด จิตสำนึก พฤติกรรม และพัฒนาการจัดบทบาทการเรียนการสอนด้วยตนเอง หาหนทางที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้ได้ เพื่อให้รู้จักการตั้งคำถาม การแสวงหาคำตอบ ให้รู้จักคิด วิเคราะห์ หาข้อเท็จจริงและตัดสินใจได้ มากกว่าด้วยการบอก หรือความรู้สำเร็จรูป

นอกจากผู้สอนจะพัฒนาบทบาทด้านการสอน การให้ความรู้แก่ผู้เรียนแล้ว ผู้สอนต้องเป็น ผู้ประสานความร่วมมือจากบุคคลหลายๆ ฝ่ายในสังคม ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการพัฒนาการศึกษา เช่น ร่วมกันพัฒนาวิธีการให้ความรู้แก่ผู้เรียน และที่สำคัญที่สุดผู้สอนต้องอาศัยจิตสำนึกของ ความเป็นครูมาเป็นแรงผลักดันที่ดีที่สุด ที่จะพัฒนาบทบาทของตนเอง ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้ ก็เพราะว่า ไม่ว่าจะ มีกลไกใดๆ มาสนับสนุนการจัดการทางการศึกษา ก็ไม่มีผลเท่าจิตสำนึกของผู้เป็นครูเอง

ดังนั้นผู้สอนในศตวรรษหน้า ตามแนวคิดที่ได้จาก เนื้อหา สาระ ของโครงการ “การศึกษา ไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” จึงมีหลากหลายกลุ่มไม่เพียงแต่อยู่ในสถาบันเท่านั้น ซึ่งผู้สอนทุกคนทุกกลุ่มจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ มีความเชื่อมั่นในหลักการ ประชาธิปไตย สนใจในสังคมทุกๆ เรื่อง ต้องเป็นทั้งนักบุกเบิก นักแก้ปัญหา รักและเข้าใจใน วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและวัฒนธรรมอื่นๆ ลักษณะต่างๆ ของผู้สอนเมื่อหลอมรวมกัน แล้วทำให้ผู้สอนได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากสังคม และเหนี่ยวนำสังคมไปในทางที่พึงประสงค์ ตามหลักการประชาธิปไตยเพื่อสร้างสรรค์ระเบียบแบบแผนของสังคมให้เหมาะสมกับสภาพ ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาทางการศึกษาปฏิรูปนิยม

4. ด้านผู้เรียน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สูความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” พบว่า เนื้อหาสาระ ซึ่งเป็นข้อเสนอของแนวคิดส่วนใหญ่จากผู้ร่วมโครงการหลายๆ ท่าน อาจจะกล่าวถึงลักษณะของผู้เรียน ดังนี้

เป็นผู้ที่มีการพัฒนาเสริมสร้างขีดความสามารถ ศักยภาพและความเข้มแข็งของบุคคล ครอบครัว และชุมชน ในอนาคต ทั้งในเมืองและชนบท ให้มีความสามารถในการไตร่ตรอง เลือกรับ แก้ปัญหาและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รู้เท่าทันการมีสัมพันธภาพกับสังคมภายนอก ในระดับชาติ ระดับนานาชาติ อย่างมีประสิทธิภาพในระบบเศรษฐกิจ ความมั่นคงและการสืบทอด เยื่อใยทางสังคมและวัฒนธรรม คนไทยในอนาคตพึงมีชีวิตที่มั่นคง สันติ และสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง ไม่ต้องถอนรากเหง้า ไปเผชิญโชคในเมืองใหญ่หรือในต่างประเทศ คนไทยต้องเข้าใจและเรียนรู้การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ริเริ่มดำเนินการต่างๆ ในชุมชนด้วยความจริงจัง มีการกระจายอำนาจการปกครอง กระจายกิจกรรมการผลิตทางเศรษฐกิจไปสู่ท้องถิ่นและชุมชน มีการเรียนรู้ วิจัย สร้างสรรค์ปัญญา มีเสรีภาพในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ ความคิดระหว่างสมาชิกในสังคมเข้าใจกระบวนการทางการเมืองการปกครองตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งจะส่งผลดีต่อความเข้มแข็งและศักยภาพของชุมชนและประเทศ ในการพัฒนาตนเองในระยะยาว (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ”, 2538 : 28-32)

ชีวิตแห่งการเรียนรู้ ความพอดีของคนไทยจะเป็นกุญแจที่นำไปสู่สันติสุข มีความปรองดอง และร่วมกันใช้ปัญญา เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้อย่างราบรื่น สังคมไทยจึงเป็น “สังคมแห่งภูมิปัญญา” “มีสติสัมปชัญญะ” การพัฒนาคนไทย และสังคมไทย ไม่ได้เน้นแต่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หากยังคงรักษาวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานของสังคม ตลอดจนค่านิยม และจริยธรรมตามหลักศาสนา สังคมไทยในอนาคตจึงเป็นสังคมที่สมาชิกมีวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบ และอยู่ร่วมกันด้วย “ปัญญา” ในสังคมและยังเป็นเครื่องโน้มนำให้สังคมไทยเข้าถึงแก่นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มอื่น ชนชาติอื่น จึงเป็นการขจัดอคติ ความเคียดแค้น และสร้างความสามารถในการร่วมมือกันสร้างสรรค์ประชาคมนานาชาติต่อไป ความหวังและทางเลือกของประเทศไทย จะต้องเป็นภูมิปัญญาทางเศรษฐกิจที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาทางสังคม จะส่งผลให้สังคมไทยมีความเข้มแข็ง แข่งขัน ประนีประนอม ร่วมมือกับ

สังคมอื่นๆ ของโลก อย่างมีศักดิ์ศรี และธำรงไว้ซึ่งความเป็นไทยได้ตราบนานเท่านาน (คณะศึกษา
โครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ , 2539 : 51-53)

นอกจากนี้เนื้อหา สาระของโครงการฯ ยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ
ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) (สกศ., 2539 : 23-25) ซึ่งกล่าวไว้ว่า วิสัยทัศน์ในการพัฒนาการ
ศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยในอนาคต เพื่อให้สังคมไทยสามารถก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง แข็งขัน
กับต่างประเทศได้อย่างมีศักดิ์ศรี บนฐานแห่งความเป็นไทย โดยประชาชน ครอบครัว ชุมชน สังคม
มีความสุข มีความสันติ นั้น การศึกษาที่มุ่งที่จะพัฒนาคนให้สมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ สังคม
ทั้งในระดับความคิด ค่านิยม พฤติกรรม ด้วยกระบวนการเรียนรู้และขัดเกลาเชิงสังคม เพื่อให้
คนไทยมีคุณลักษณะ “มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี” ส่งผลให้คนไทยมีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่อ
ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรมตามแนว
ศาสนาที่ตนนับถือ รู้คุณค่าวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของความเป็นไทย ควบคู่กับการเปิดและ
เลือกรับวัฒนธรรมต่างประเทศ คนไทยจะต้องมีความรู้ ความสามารถและทักษะ ที่จำเป็นต่อการ
ดำรงชีวิตในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ใน
เชิงจัดการ เห็นความสำคัญและประโยชน์ในวิทยาการสมัยใหม่ ควบคู่กับภูมิปัญญาไทยและรู้เท่า
ทันการเปลี่ยนแปลงรอบรู้ในความสัมพันธ์ เชื่อมโยง เพิ่มพูนความสามารถ ทักษะต่างๆ บวกกับ
ความสุนทรีย์ภาพ

สาระส่วนใหญ่มีแนวคิดด้านผู้เรียน อาจสรุปได้ว่า มีความต้องการสอดคล้องกับการศึกษา
แนวปฏิรูปนิยม กล่าวคือ ลักษณะของผู้เรียนตามแนวปฏิรูปนิยมนั้น ต้องเป็นเป็นผู้ที่มีความรู้
ความสามารถ สำนึกในหน้าที่ของตนเองในการร่วมสร้างสรรค์สังคมใหม่ จากการทำเอาความรู้
ประสบการณ์ที่ตนเองได้รับโดยตรงทั้งจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษา
ตามอัธยาศัย เพื่อนำเทคนิคและวิธีการต่างๆ มาทำความเข้าใจและแก้ปัญหาสังคมร่วมกันกับ
บุคคลอื่นในสังคม ตามแนวทางประชาธิปไตย การเรียนรู้ร่วมกันของผู้เรียน การทำงานเป็นทีม
เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการวางแผนปฏิรูปสังคมในอนาคต ผู้เรียนในยุคโลกาภิวัตน์จึงต้องเป็นทั้ง
คนเก่งและเป็นคนดี ตระหนักในคุณค่าของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม พร้อมทั้ง
จะเสียสละอุทิศตนเพื่อสันติสุขของมวลชน รู้จักแก้ปัญหาสังคมได้ สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคล
และสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี สามารถนำวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนเองดำรงอยู่ มาประยุกต์เข้ากับ
วัฒนธรรมอื่นๆ ได้อย่างกลมกลืน สามารถเลือกที่จะเรียนในสิ่งที่ตนเองในใจ และเรียนรู้ และ

หาประสบการณ์ด้วยตนเองให้มากที่สุด สามารถ วิพากษ์ วิจาร์ณ อภิปรายได้อย่างเสรีภาพ (บัญชา อิงสกุล , 2539 : 35 ; โสภณ ธนะมัย และอุดม ศาสตร์เวช , 2523 : 11)

5.ด้านกระบวนการเรียนการสอน

เนื้อหา สารของ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในโครงการ "การศึกษาไทยยุคโลกาภิวัตน์ : สูความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า" มีความคิดเห็นสูงสุดโน้มไปทางปรัชญา การศึกษาปฏิรูปนิยม กล่าวคือ การฝึกฝนทักษะ ความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจ ที่จะจัด สิ่งแวดล้อมในสังคมโดยปลูกฝังให้ทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกัน รู้จักปกครองตนเองร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีขึ้น ในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ เรียนรู้ทักษะในความรู้ทั่วไป และทักษะวิชาชีพ อย่างเพียงพอ เพื่อสามารถประยุกต์และดำรงอยู่ได้อย่างเพียงพอ และก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของ : คนอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทั้งในและนอกสถานศึกษา เพื่อให้บุคคลรู้จักการดำรงชีวิตร่วมกันกับครอบครัว เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วม สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ต้องเชื่อมความสัมพันธ์กับการทำงานและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เพื่อให้ปรับตัวได้ทันกับโลกในอนาคต สามารถสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตที่ดี และการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (คณะศึกษาโครงการ "การศึกษาไทยในยุค โลกาภิวัตน์ฯ" , 2539 : 14 ; The Commission on Thailand's Education in the Era of Globalization , 1996 : 8 – 11) ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว เป็นการเรียนรู้จริง ฝึกปฏิบัติจริง ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนหรือสถาบันต่างๆ จึงเน้นการปฏิบัติจริงต่อสังคมที่ผู้เรียนได้สัมผัส เช่น โรงเรียน สังคม ครอบครัว วัฒนธรรม ตลอดจนด้านเศรษฐกิจ การเรียนรู้ สถาบัน การศึกษาจึงไม่ใช้การจำลองชีวิตในสังคมอีกต่อไป แต่การเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาได้กลายเป็น บทบาทหนึ่งของผู้เรียนต่อสังคมไปแล้ว วิธีการเรียนการสอนในสถาบันจึงต้องการการยืดหยุ่นและ ประยุกต์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และต้องเป็นประโยชน์ ต่อสังคมโดยส่วนรวมด้วย เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มองเห็นปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง อาศัยวิธีการแก้ปัญหาตามวิธีวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ ยังให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ อภิปราย หาแนวทางแก้ไขอนาคต เตรียมตัวตามแนวทางประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนที่เน้น ปัญหาสังคม แก้ปัญหาสังคม โดยอาจเพิ่มวิธีการสอนแบบโครงการ วิธีการของปรัชญา วิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อฝึกกระบวนการ คิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติจริง ทั้งนี้อาศัยการบวนการทำงานเป็นทีม เพื่อฝึกรูปแบบสังคมในอนาคตที่พึงประสงค์ ซึ่งเขาจะต้อง

ไปใช้ชีวิตในสังคมที่เขาอาศัยอยู่ และสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่พึงตนเองได้ในวันข้างหน้าเมื่อเขาออกจากโรงเรียนไปแล้ว ส่วนกระบวนการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตอยู่แล้ว คือ เขาต้องเรียนรู้ที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง จากการดำเนินการพัฒนาในชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มพัฒนาสังคมกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มสหกรณ์ เป็นต้น โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและเอกชน เพื่อนำประสบการณ์การเรียนรู้นั้นให้เชื่อมสัมพันธ์กับการทำงานและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสข่าวสาร เพื่อจะได้รู้จักนำความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือภายนอกชุมชนมาประสานกับวิทยาการและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นและสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา สร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ที่จะสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, 2538: 42 - 44)

กระบวนการเรียนการสอนดังกล่าวยังมีข้อสนับสนุนที่สอดคล้องกับ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544) (2539 : 70) กล่าวคือ มีการเสนอให้มีการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นกระบวนการคิดอย่างมีระบบ และมีเหตุผล รู้จักคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ทำงานเป็นหมู่คณะ ตามระบอบประชาธิปไตย เพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานของการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพของสมาชิกสังคม การจัดการเรียนการสอนต้องใช้หลากหลายรูปแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงของสังคมปัจจุบัน เชื่อมโยงวิธีการเรียนรู้ในเนื้อหาวิชากับสภาพปัญหา และประสบการณ์จริงของชีวิต

จะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวนอกจากสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมแล้ว ยังมีความสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมร่วมด้วย ทั้งนี้เพราะปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิมนั้น พัฒนามาจากวิธีการของพัฒนาการนิยมคือ ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่มีข้อแตกต่างกันระหว่างทั้งสองปรัชญา คือ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเน้นความสำคัญของวิธีคิดที่เป็นวิธีการแบบ Scientific Method และ Reflective Thinking ซึ่งมีจุดอ่อนอยู่ที่ว่า สิ่งที่คิดขึ้นไม่ได้คำนึงว่าจะให้คุณหรือโทษอย่างไรแก่สังคมบ้าง ส่วนปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมให้ความสำคัญเรื่องที่จะคิด โดยเน้นที่จุดมุ่งหมายปลายทางของการศึกษาและสิ่งที่จะเรียนว่าจะเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างไร จะพัฒนาสังคมอย่างไร เพื่อให้แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคมอย่างใบบ้าง เพื่อให้สังคมสันติสุข โดยต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ และเงื่อนไขที่สังคมวางไว้ ซึ่งชีวิตที่จะมีความสุข จะต้องมีชีวิตเพื่อสังคม การเรียนการสอนควรยึดหลัก

ประชาธิปไตย เป็นประชาธิปไตยที่มีเป้าหมายและแนวทางที่เด่นชัด การเรียนรู้ที่นั่นเกิดมาจากการได้ปฏิบัติจริง ค้นคว้าทดลอง และหาข้อสรุปที่ยุติธรรมและเหมาะสม ซึ่งไม่ใช่เพียงวิธีการแก้ปัญหาเท่านั้น แต่จะเรียนรู้ด้วยว่าแก้ปัญหาอะไร และเพื่ออะไร ข้อที่สำคัญก็เพื่อมุ่งหวังที่จะนำไปใช้ในสังคมอนาคต สร้างสังคมอนาคตให้เป็นสังคมอุดมคติ (บรรจง จันทรสา, 2527 : 250 ; อุทัย ธรรมเตโช, 2531 : 19 – 20 ; สมพงษ์ สิงหะพล , 2524 : 107 – 108)

จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดด้านกระบวนการเรียนการสอนของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สูความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาแนวปฏิรูปนิยม

6. ด้านการบริหารและการจัดการศึกษา

ด้านการบริหารและการจัดการทางการศึกษาของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สูความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” มีความคิดเห็นสูงสุดตามแนวปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม ดังนี้ กล่าวคือ มีแนวคิดที่ต้องการให้ผู้เรียนมีอิสระเสรี เลือกเรียนได้หลากหลาย จึงต้องให้มีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีอิสระ ให้ทางเลือกแก่ผู้เรียนให้หลากหลายยิ่งขึ้น ผู้ปกครอง ชุมชน มีบทบาทต่อการจัดการด้านหลักสูตร การบริหาร การสรรหาครูที่จะมาสอนในสถาบัน ร่วมกับฝ่ายบริหารงานของสถาบันมากยิ่งขึ้น การบริหารงานของฝ่ายบริหารงานของสถาบันจะลดบทบาทการสั่งการมาเป็นบทบาทการบริหารงานแบบร่วมมือพัฒนา ปรับปรุงแหล่งวิทยาการ และห้องสมุด เพื่อเอื้อต่อการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองของผู้เรียนทั้งในสถาบัน และนอกสถาบัน ตลอดจนคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น สถาบันต่างๆ ในท้องถิ่น นอกเหนือจากโรงเรียน ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาและการฝึกอบรมที่เหมาะสมที่สุดสำหรับชุมชน เพื่อสอดคล้องกับสภาพแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้การศึกษาของไทยเป็นระบบการศึกษาแบบใหม่ ที่จัดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ที่รวมชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งแต่ละชุมชนประกอบด้วยองค์กรชุมชนต่างๆ อันประกอบด้วย ครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน เจ้าของกิจการ และคณะกรรมการการศึกษา ให้ชุมชนเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และมีอิสระปกครองตนเอง ส่งเสริมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยสร้างวิถีชีวิตที่มั่นคง และสอดคล้องกับระบบการศึกษาแบบใหม่ ซึ่งการศึกษาจะช่วยนำการพัฒนาสังคม เช่น สนับสนุนให้มีศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ระดมสรรพกำลังเพื่อมาสนับสนุนโครงการสร้างสรรค์ของสังคม จัดหาเงินมาสนับสนุน ให้มีการวิจัย พัฒนาสื่อการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อกระตุ้นความคิด

ของผู้รับสื่อ ซึ่งก็คือ เด็กเล็กจนถึงผู้สูงวัยในชุมชน โรงเรียนจะต้องเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง เป็นศูนย์กลางหลักในการนำการพัฒนาชุมชน มีการกำกับ ดูแล ติดตาม ตรวจสอบประสิทธิภาพ การเรียนการสอนของโรงเรียนจากคณะกรรมการการศึกษาของชุมชนที่ได้รับแต่งตั้งขึ้นจากชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น สำหรับด้านการพัฒนาผู้สอนนั้น ผู้แทน ด้านการศึกษาของชุมชน หรือเรียกว่า คณะกรรมการการศึกษาของชุมชนหรือตามแต่จะเรียก ได้ ร่วมกับคณะผู้บริหารสถานศึกษา สรรหาครูที่มีความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาที่ ขาดแคลน มาเป็นผู้สอนในโรงเรียน มีการปฏิรูประบบครูแห่งชาติ เพื่อเป็นครูแม่แบบในการให้ ความรู้ตามกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของแต่ละวิชา ของแต่ละระดับ การศึกษา (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์, 2538 : 16-23 ; The Commission on Thailand's Education in the Era of Globalization : , 1996 : 21 – 31)

จากข้อเสนอของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” ดังกล่าว ยังได้ความ สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) (สกศ. , 2539 : 24) กล่าวคือ การจัดการศึกษาควรให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน สังคม ประเทศชาติ สอดคล้องกับความเป็นจริง ในวิถีชีวิตของคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคุณค่าของสังคม เพื่อเสริมสร้างความสมดุลด้านสังคม การเมือง การปกครอง และความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมของประเทศ ให้สามารถร่วมมือและแข่งขัน เพื่อให้มีการกระจายรายได้ไปสู่ชนบท มากยิ่งขึ้น เป็นการขจัดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพิ่มศักยภาพของมนุษย์ การศึกษาจึงจะต้องสร้างคนให้รู้จักการสร้างงานด้วยตนเอง มีโอกาสมีงานทำในท้องถิ่นของตนเอง

นอกจากนี้ แนวคิดของ รุ่ง แก้วแดง (2541 : 276-279) ยังให้ข้อเสนอในการปฏิรูปการ ศึกษาซึ่งสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” คือ การกำหนดให้มีการนำธรรมนูญโรงเรียน(School Charter) มาใช้เพื่อเป็นข้อตกลงระหว่างผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน ว่าโรงเรียนจะให้การศึกษาที่มีคุณภาพ โดยผู้ปกครองสามารถรับรู้เกี่ยวกับ พัฒนาการของบุตรหลาน และผลการดำเนินการของโรงเรียน โรงเรียนเองก็มีคณะกรรมการ บริหารโรงเรียน (Board of Trustees) เพื่อบริหารงานอย่างอิสระเต็มรูป นอกจากจะได้รับการ อุดหนุนการศึกษาแล้ว ยังสามารถหารายได้เอง นั่นคือ มีอำนาจในการบริหาร การตัดสินใจ และ ปฏิบัติมากขึ้น ในทุกๆ เรื่องของการศึกษา ซึ่งเป็นการลดอำนาจส่วนกลางโดยอัตโนมัติ นอกจากนี้ ในการจัดการศึกษาก็ยังเปิดโอกาสให้โรงเรียนใช้ระบบสัญญา (Charter School) คือ สถานศึกษา

ไต่ที่ผู้ปกครอง ครู และคณะกรรมการบริหารโรงเรียน มีความพร้อม ก็สามารถจัดการศึกษาได้เองภายใต้การอุดหนุนของรัฐบาล ทำให้มีทางเลือกใหม่ ที่มีใช่เพียงโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนเอกชนจะมีโรงเรียนระบบสัญญาเพิ่มขึ้นมาอีกทางเลือกหนึ่ง การจัดการศึกษาในทุกสถานศึกษา ยังให้ผู้ปกครองมีบทบาทที่จะแสดงความคิดเห็นด้านวิชาการ และกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ไม่ใช่เพียงการจัดหาทุนหรือรับบริจาคจากสมาคมผู้ปกครองเท่านั้น ด้านผู้บริหารโรงเรียน ต้องใช้โอกาสความเป็นผู้นำอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อให้ผู้บริหารมีความสัมพันธ์ระหว่างครู และนักเรียนมากขึ้น และเป็นผู้นำทางวิชาการ (instructional leadership) ที่เข้มแข็ง จัดการได้เฉียบแหลม เป็นผู้ประสานชุมชน เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ที่เชี่ยวชาญ และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนที่จะสรรหามาได้ จะต้องคัดเลือกพิจารณาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง ครู นักเรียน และชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นลูกค้า

ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายในชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น ให้สร้างสรรค์สังคมใหม่ ให้เป็นสังคมที่เจริญขึ้น จากฐานของความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยให้การศึกษากลายเป็นพื้นฐานตัวจักรหลักในการนำการเปลี่ยนแปลง และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาพัฒนาสังคม การจัดการเรียนการสอนจึงต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสรับประสบการณ์จริงในสังคม มาวิเคราะห์ให้เชื่อมโยงกับการเรียนการสอนในแต่ละเรื่อง แต่ละวิชา การบริหารสถานศึกษา จึงต้องมีการยืดหยุ่น เปิดกว้างด้านหลักสูตร เพื่อให้โอกาสแก่ผู้สอนและผู้เรียนในการพัฒนาความรู้ร่วมกัน จากการฝึกฝน การสร้างประสบการณ์ จากสถานการณ์จริงในสังคมของเขา ดังนั้น ด้านการวัดผลจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สามารถประเมินได้ว่า ผู้เรียนได้พัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรอย่างน้อยเพียงใด สามารถให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง (Authentic Assessment) ร่วมกับผู้สอนได้ เพื่อยอมรับขีดความสามารถที่แท้จริงของตนเอง และพัฒนาตนเองในส่วนที่ยังจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มเติมอีก เช่น การนำแฟ้มสะสมผลงานนักเรียน (Portfolio) มาใช้ร่วมกับวิธีการวัดและประเมินผลแบบอื่นๆ

จากเหตุผลดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่วิถีความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” มีความคิดเห็นสูงสุดสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาแนวปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม

สำหรับผลการวิจัยในครั้งนี้ เกี่ยวกับด้านองค์ประกอบทางการศึกษา ซึ่งพบว่า องค์ประกอบทางการศึกษาด้านผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สูความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” ได้กล่าวถึงในระดับต่ำ (ร้อยละ 6.75) และต่ำที่สุด(ร้อยละ 4.70) ตามลำดับ เป็นเพราะ เอกสารแทบทุกฉบับของโครงการมีเนื้อหาสาระ สอดคล้องกับผู้สอนน้อยมาก ส่วนใหญ่แล้วจะสอดคล้องกับการบริหารและการจัดการทางการศึกษาและกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งลักษณะของเนื้อหาสาระที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษานั้น ผู้วิจัยมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะวิเคราะห์ทุกๆ ส่วนประกอบของการศึกษาที่ซ่อน อยู่ในทุกๆ ประเด็น ไม่ว่าจะเป็น ระบบการศึกษา ระดับชั้นการศึกษา องค์ประกอบทางการศึกษา และปรัชญาการศึกษา ทั้งนี้ เพราะเอกสารในระยะแรกๆ ของโครงการได้เสนอปัญหาการศึกษา ที่มีผลมาจากการบริหารและการจัดการทางการศึกษาที่ผ่านมาในอดีตเป็นส่วนมาก มีผลทำให้ ข้อเสนอแนะและข้อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินการทางการศึกษาจากการสรุปผลการอภิปรายหลัง การสัมมนาและการประชุมเสร็จสิ้น ได้เสนอแนะแนวทางในการบริหารและจัดการทางการศึกษา มากที่สุด โดยจะเน้นที่ปฏิรูประบบและกระบวนการเรียนรู้ และปฏิรูประบบการจัดการ เช่น การเสนอ แนวคิดการประกันคุณภาพการศึกษา แนวคิดการจัดการศึกษาโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม เป็นต้น ทำให้โครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” มีข้อเสนอแนะในการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับ องค์ประกอบทางการศึกษาในด้านการบริหารและการจัดการมากกว่าด้านอื่นๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่า การที่จะดำเนินการทางการศึกษาได้ดีนั้นต้องอาศัยกระบวนการบริหารให้การศึกษาเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่พึงประสงค์ก่อน จึงจะส่งผลให้กระบวนการทางการศึกษาด้านอื่นๆ เปลี่ยนแปลงไปใน ทิศทางเดียวกัน องค์ประกอบทางการศึกษาเหล่านั้นได้แก่ หลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน กระบวนการเรียน การสอน

อีกประการหนึ่งที่ทำให้เนื้อหาสาระของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” กล่าวถึงผู้สอนในระดับต่ำสุดและผู้เรียนในระดับต่ำ ทั้งนี้เพราะ เอกสารได้กล่าวถึงกระบวนการ ทางการศึกษามากรองจากการบริหารและการจัดการทางการศึกษา ซึ่งหากกระบวนการเรียน การสอนมีทิศทางไปในแนวใด ก็จะมีส่งผลให้ผู้สอนต้องแสวงหาวิธีการในการจัดการศึกษาเพื่อให้ ผู้เรียน มีคุณลักษณะให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาและจุดมุ่งหมายของการพัฒนา สังคม ซึ่งคุณสมบัติของผู้สอนก็จะหมุนไปตามกระบวนการเรียนการสอนที่เสนอไว้ เพื่อส่งเสริมให้ ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา ส่วนผู้เรียนซึ่งเนื้อหาสาระของโครงการได้กล่าวถึงมากกว่า ผู้สอนแต่ก็ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เพราะ คุณสมบัติที่สอดคล้องกับผู้เรียนของเนื้อหาสาระในโครงการ

“การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” นั้นจะขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายทางการศึกษา ซึ่งจุดมุ่งหมายทางการศึกษาต้องการให้คนไทยมีลักษณะอย่างไร ต้องการให้สังคมไทยเป็นอย่างไร ผู้เรียนก็จะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติให้ตรงกับความต้องการตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาหรือเป้าหมายทางการศึกษานั้น ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการศึกษาด้านผู้เรียนจึงมีระดับรองจากองค์ประกอบทางการศึกษาด้านจุดมุ่งหมายทางการศึกษาและมากกว่าองค์ประกอบทางการศึกษาด้านผู้สอน

จากเหตุผลดังกล่าว อาจอธิบายได้ว่า เนื้อหาสาระของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” สอดคล้องกับองค์ประกอบทางการศึกษาด้านผู้เรียนน้อยและด้านผู้สอนน้อยที่สุดตามลำดับ

นอกจากจะนี้ แนวคิดของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาแนวปฏิรูปนิยม มากที่สุดในทุกองค์ประกอบแล้ว ยังสามารถสรุปได้ว่า เนื้อหาสาระในเอกสารกล่าวถึงรูปแบบการศึกษา โดยพบว่ามีกล่าวถึงการศึกษาในระบบโรงเรียนมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้ คือ

การจัดการศึกษาไม่ว่าจะจัดรูปแบบใหม่ๆ มีการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และจัดการศึกษาเพื่อมวลชนเพื่อเป็นการยกระดับการศึกษาของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งแนวทางที่จะให้การศึกษาของไทยเป็นการศึกษาตลอดชีวิตก็ตาม แต่ความสำคัญของการศึกษาก็ยังคงเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนอยู่ เพราะการจะพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้คนไทยเสมอภาคทางการศึกษานั้น หากไม่สร้างพื้นฐานความไม่เรียนมาตั้งแต่เด็กเล็ก ก็จะไม่ส่งผลต่อยอดให้เขาไม่เรียนต่อไป การที่จะยกระดับคุณภาพการศึกษา เพื่อลดช่องว่างของคนจนและคนรวยก็จะไม่บังเกิดผล การศึกษาจึงต้องผ่านการศึกษาคัดบังคับกันทุกคน เพื่อเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคนไทย (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ”, 2538 : 20 – 23) ทุกคนจึงต้องผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาคัดบังคับ ซึ่งการศึกษาในอนาคตอันใกล้นี้จะเป็นการศึกษาคัดบังคับ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เรียกว่า เป็นการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน นั่นก็หมายความว่า ทุกคนจะต้องศึกษาเรียนรู้ในระบบโรงเรียนไม่ว่าต่ำกว่า 12 ปี และจากที่เขาเรียนรู้ในระบบโรงเรียนด้วยวิธีการต่างๆ ทำให้เขาได้พัฒนา

ตนเองไปได้ดียิ่งๆ ขึ้น เมื่อออกจากระบบโรงเรียนแล้ว และไม่ว่าเขาจะศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน หรือทำมาหากินเลี้ยงชีพ เขาก็สามารถต่อยอดในการพัฒนาตนเองได้ตลอดไปจากการได้รับความรู้ ประสบการณ์ที่ติดตัวและวิธีการเรียนรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบโรงเรียน อันเป็นการศึกษาที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ซึ่งการศึกษาต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตยุคใหม่ ไม่ว่าจะ เป็นใคร ประกอบอาชีพใด ต้องมีเวลาส่วนหนึ่งของชีวิตให้กับการเป็นนักเรียน เพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลา (คณะศึกษาโครงการ, 2539 : 48 – 49)

แม้ว่าวิสัยทัศน์การศึกษาไทยในอนาคตที่พึงปรารถนา มีความต้องการให้ "เป็นชีวิตแห่งการเรียนรู้" ความสำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษาธรรมดาศึกษา ก็ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน มีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ซึ่งการลงทุนจัดการศึกษาให้ความสำคัญทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนมาก แต่การศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชนในระบบโรงเรียนนั้น ประกอบด้วย ทักษะสำหรับการเรียนรู้ที่จำเป็นและเนื้อหาสาระของการเรียนจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน ในการดำรงชีวิตอยู่รอด เพื่อพัฒนาตนเองเต็มความสามารถ เพื่อดำเนินชีวิต ปรับปรุงคุณภาพชีวิต และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิตได้ประกอบอาชีพอย่างมีศักดิ์ศรี มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเต็มที่ (คณะศึกษาโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์", 2539ข : 67 -76) ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบสังคมไทยต้องไม่นิ่งดูดายที่จะยกระดับคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชากรไทย มิฉะนั้นแล้ว ความมุ่งหวังที่จะนำประเทศสู่การแข่งขันกับนานาชาติย่อมไม่มีทางเป็นไปได้ และยังไม่สามารถพัฒนาประเทศให้พึ่งตนเองได้

ซึ่งลักษณะของการศึกษาในระบบโรงเรียน สามารถอธิบายได้ว่า เป็นการศึกษาที่สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีระบบ ตายตัว มีแบบแผนรัดกุม มีการกำหนดอายุผู้เรียนในแต่ละระดับ และในหลักสูตรจะกำหนดจำนวนชั่วโมงที่เรียน จำนวนหน่วยการเรียนรู้ที่จะต้องเรียน จำนวนระดับชั้นเรียน ระยะเวลาที่ต้องศึกษาในหลักสูตร และเมื่อจบแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรรับรองในวุฒิการศึกษานั้นๆ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมได้ การศึกษาในระบบโรงเรียนจึงเป็นมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้นักเรียน เพื่อความเจริญงอกงามในทุกด้าน ได้แก่ ความรู้ ทักษะ เจตคติ สุขภาพพลานามัย ศีลธรรม วัฒนธรรม

การศึกษาในระบบโรงเรียน จัดได้หลายระดับ คือ

การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา จะรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี เพื่อมุ่งอบรมเลี้ยงดูก่อนการศึกษาภาคบังคับ เพื่อเตรียมเด็กให้พร้อมก่อนการเรียนระดับประถมศึกษา

การศึกษาระดับประถมศึกษา รับเด็กอายุ 6 – 11 ปี โดยจัดให้เป็นการศึกษาภาคบังคับ ให้เด็กทุกคนได้เรียน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถพื้นฐาน คงสภาพอ่านออกเขียนได้ สามารถประกอบอาชีพตามสมควรแก่วัย โดยมากการจัดการศึกษาในระดับนี้มักจะเป็นการจัดการศึกษาแบบให้เรียนฟรี

ระดับมัธยมศึกษา จะจัดเป็น 2 ระดับคือ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือชั้นมัธยมศึกษา รับนักเรียนอายุ 12 – 14 ปี เวลาเรียน 3 ปี เป็นการศึกษาไม่เป็นการบังคับ จัดให้เรียนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ โดยเลือกเรียนกลุ่มวิชาการและวิชาอาชีพตามความถนัดและความสนใจอย่างกว้างขวาง

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือชั้นเตรียมอุดมศึกษา รับนักเรียนอายุ 15 – 17 ปี มีเวลาเรียน 3 ปี เป็นการศึกษาไม่บังคับ เรียนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ โดยเน้นกลุ่มวิชาที่ผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป

ระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาหลังจากจบมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้เรียนมีอายุประมาณ 18 – 21 ปี หรือมากน้อยกว่าก็ได้ จัดทั่วไปโดยไม่บังคับ มีระดับปริญญาตรี 4 ปี ระดับปริญญาโท 2 ปี และระดับปริญญาเอก 3 ปี การศึกษาในระดับอุดมศึกษานี้มุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญา ความคิด เพื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ สร้างเสริมกำลังคนทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง เพื่อพัฒนาประเทศ และมุ่งพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ ความเข้าใจ และห่วงใยในศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอันมีคุณค่าแก่นุคคล สังคม ประเทศชาติ (อุทัย ธรรมเตโช, 2531 : 30 – 32)

จากเหตุผลดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่า ระบบการศึกษาในระบบโรงเรียนสอดคล้องกับโครงการการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ มากที่สุด

ส่วนระดับขั้นการศึกษา สรุปได้ว่า วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่ความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า” ยังให้ความสำคัญต่อการศึกษาระดับขั้นมัธยมศึกษามากที่สุด รองลงมา คือ ระดับขั้นเตรียมอุดมศึกษา และระดับชั้นอุดมศึกษา ซึ่งทั้ง 3 อันดับ มีความสำคัญ มีคะแนนนิยมใกล้เคียงกันมาก สามารถอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

ความหมายของการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจัดให้เป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้เพราะเป็นการศึกษาที่จัดได้ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ และจะเป็นรากฐานของการพัฒนา นั่นคือ พัฒนาศักยภาพของบุคคล นำกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับไปพัฒนาตนเองต่อไป ซึ่งจากความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้นนี้ จึงต้องเป็นให้เด็กได้เรียนวิชาพื้นฐานที่สำคัญ คือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ให้มาก (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, 2539 : 162) ซึ่งวิชาในกลุ่มนี้ยังจัดเป็นวิชาบังคับให้เรียนในหลักสูตรขั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง2533) ซึ่งยังคงบังคับให้อยู่ในปัจจุบัน และยังมีแนวโน้มที่จะให้เป็นวิชาบังคับอยู่ เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสได้เรียนเพื่อที่จะเทียบมาตรฐานการเรียนรู้ของเด็กชาติอื่นๆ โดยผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสนใจอย่างกว้างขวาง การศึกษาในระดับนี้ผู้เรียนยังไม่มีเป้าหมายที่แน่ชัดว่าจะเลือกศึกษาไปทางไหนในการที่จะนำไปประกอบอาชีพ แก่เลือกเรียนเพื่อศึกษาตนเอง ค้นคว้าหาตนเองว่ามีความถนัดและชอบด้านใด การเรียนการสอนในระดับนี้จึงกว้างขวาง (กรมวิชาการ , กระทรวงศึกษาธิการ ,2535 : 9-15) ซึ่งแม้ว่าความจำเป็นที่ต้องเร่งให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ให้มีการศึกษาภาคบังคับถึง 12 ปี คือ ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาถึงขั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ความแตกต่างของข้อเสนอของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ในการให้ความสำคัญในวิชาต่างๆ นั้น สอดคล้องกับโครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นในปัจจุบันนี้มากกว่า โดยวิชาดังกล่าวเป็นวิชาแกน ที่จะบังคับให้เรียนหรือบังคับให้เลือกเรียน ส่วนในหลักสูตรขั้นมัธยมศึกษาตอนปลายวิชาต่างๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ภาษาต่างประเทศ คอมพิวเตอร์ วิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ ล้วนแต่เป็นวิชาเลือกทั้งสิ้น หากผู้เรียนไม่มีความพร้อมที่จะเรียน คือ ความสนใจ ความถนัด หรือจะมาจากสาเหตุใดๆ ก็ตาม ก็จะไม่เลือกเรียน ซึ่งก็จะ

ส่งผลต่อการพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทั้งในระดับกลาง และระดับสูง ยังคงจะขาดแคลนต่อไป (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, 2538 : 23-28 ; 2539 : 162 ; กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2535 : 1 - 4) ซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือชั้นเตรียมอุดม ที่ได้ลดวิชาบังคับลงหลายวิชา แต่ให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สาขาต่างๆ ดังจะเห็นได้จากโครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533) (กรมวิชาการ , กระทรวงศึกษาธิการ ,2535 : 9-18) ที่มีวิชาเลือกหลากหลาย รวมทั้งโครงการต่างๆ และในอนาคต มีแนวโน้มว่าจะให้มีการจัดให้มีการศึกษาค้นคว้าอิสระคล้ายๆ กับภาคนิพนธ์ของการศึกษาระดับปริญญาขึ้นไป

ส่วนการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีคะแนนนิยมสอดคล้องสำคัญใกล้เคียงกับการศึกษาทั้ง 2 ระดับนั้น เนื่องจาก ข้อเสนอของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ได้เสนอให้รัฐเร่งสร้างเครือข่ายการวิจัยควบคู่กับการพัฒนานักวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาที่เป็นรากฐานของการพัฒนา เทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้อยู่ในบริบทของสังคมไทย (คณะศึกษาโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ”, 2539: 13-25) ความสำคัญต่อการเร่งพัฒนา และสนับสนุนค้นคว้าในการวิจัย โดยเฉพาะสาขาที่เป็นรากฐานของการพัฒนานั้น ผู้ที่จะทำการค้นคว้าวิจัยได้ จะต้องผ่านกระบวนการฝึกทักษะกระบวนการจนเป็นระบบวิชาชีพขั้นสูงซึ่งการที่จะเป็นผู้ที่มีวิชาชีพขั้นสูงจะต้องผ่านกระบวนการศึกษาอย่างเป็นระบบอย่างต่อเนื่องยาวนาน ผ่านการพัฒนาทักษะกระบวนการด้านการคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง (อุทัย ธรรมเดโช , 2531 ; 3-4) ดังนั้น ผู้ที่ผ่านกระบวนการศึกษาเพื่อความเป็นระบบวิชาชีพขั้นสูง จึงต้องเป็นผู้รับใช้สังคมด้วยกระบวนการทางปัญญา ซึ่งก็คือ ผู้ที่ได้จบการศึกษาชั้นปริญญาตรีเป็นอย่างน้อย จึงจะเป็นผู้ที่สามารถทำการค้นคว้าวิจัยได้อย่างถูกต้องเป็นระบบ ซึ่งผู้ที่จบชั้นเตรียมอุดมศึกษาก็ไม่ได้เข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาทั้งหมด บางคนก็ไปประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ บางคนก็เข้าสู่การศึกษาระดับอาชีวศึกษาเพื่อฝึกฝนความชำนาญทางด้านวิชาชีพเทคนิคในระดับอนุปริญญา ซึ่งผู้ที่จะเรียนในระดับสูงกว่าปริญญาตรีก็ยิ่งน้อยลง ดังนั้น ความสำคัญของวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ ภาษาต่างประเทศ ซึ่งเป็นเป้าหมายให้คนไทยทุกคนมีความรู้ความสามารถในด้านนี้ย่อมไม่เสมอภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำการวิจัยจะทำได้เฉพาะผู้ที่ได้รับการฝึกฝนอย่างเป็นระบบต่อเนื่องยาวนาน และเป็นการศึกษาเจาะลึก

เฉพาะทาง แม้ว่า ผู้ศึกษาในระดับนี้จะมีสัดส่วนน้อยลงเมื่อเทียบกับระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา แต่ก็คุ้มค่า เพราะความรู้ความสามารถของเขาได้ถูกนำไปพัฒนาสังคมด้วยกระบวนการทางปัญญา และสามารถโน้มนำความคิดของคนหมู่มากในสังคมให้คล้อยตามได้อย่างชาญฉลาดและคุ้มค่าต่อการลงทุนของรัฐ

การศึกษาในระดับอุดมศึกษานี้ เป็นการศึกษที่ต่อยอดจากการศึกษาในระดับเตรียมอุดมศึกษา ซึ่งมุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญา ความคิด ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง มีความรู้กว้างขวาง เข้าใจสภาพสังคมไทย วัฒนธรรมไทย รวมทั้งวัฒนธรรมของชาติอื่นๆ ซึ่งการศึกษาในระดับนี้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาในระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้และความสามารถเฉพาะทาง โดยนำความรู้เหล่านั้นมาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางพัฒนาสังคมไทยในด้านต่างๆ ที่เคลื่อนตัวไปพร้อมๆ กัน คือ ระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุข เป็นต้น ดังนั้น ผู้ที่จะเข้ามาศึกษาในระดับอุดมศึกษา จึงต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกทางสติปัญญาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และเตรียมอุดมศึกษา ตามลำดับ

จากเหตุผลดังกล่าวจึงอาจสรุปได้ว่า เนื้อหา สารของโครงการ ได้แสดงแนวคิดสูงสุด ไฉนไปทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ระดับเตรียมอุดมศึกษา ระดับอุดมศึกษา ตามลำดับ

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ อาจจะมีบางส่วนที่ไม่สอดคล้องกับความรู้สึกและความคิดเห็นของผู้อ่านเอกสารของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษา ซึ่งผลการวิจัย พบว่า เนื้อหาสาระสอดคล้องกับการศึกษาในระบบโรงเรียนสูงสุด รองลงมาคือ การศึกษาธรรมดาดาวิสิย และการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามลำดับ แต่ในความรู้สึกและมโนคติของผู้อ่านเอกสารของโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ฯ” อาจจะมีแนวโน้มที่จะมีแนวโน้มไปสอดคล้องกับการศึกษาแบบธรรมดาดาวิสิยมากที่สุด ทั้งนี้ อาจจะมีอธิบายได้ว่า

การวิจัย เอกสารในครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็นส่วนย่อย ๆ (Themes) แล้วแปลข้อมูลจากส่วนย่อยให้เป็นตัวเลขโดยแปลให้เป็นความถี่เพื่อแจกแจงให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

ซึ่งการวิเคราะห์เนื้อหาโดยแบ่งเนื้อหาสาระ ออกเป็นส่วยย่อย ๆ (Themes) แล้วจึงแปลข้อมูลเป็นความถี่ มีส่วนที่จะให้ผลการวิจัยแตกต่างการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการวิเคราะห์เรื่องราวทั้งหมด(Theme) เช่น บทความ บรรณาธิการ เพราะข้อสรุปของการวิเคราะห์แบบเรื่องราวทั้งหมดมักจะสรุปโดยความคิดรวบยอดแล้วอภิปรายผลซึ่งเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ หรือในกรณีที่สรุปความคิดรวบยอดของเรื่องราวทั้งหมดแล้วจึงแปลเป็นตัวเลข เพื่อแปลงการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพให้เป็นเชิงปริมาณก็จะให้ค่าตัวเลขที่แตกต่างกันกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบแบ่งออกเป็นส่วยย่อย ๆ (item) กล่าวคือ ในกรณีที่วิเคราะห์เรื่องราวทั้งหมดของแต่ละบทความ เมื่อพิจารณาวิเคราะห์แล้วเห็นว่าเนื้อหาทั้งหมดมีความคิดรวบยอดโน้มไปทางใดมากก็อาจสรุปได้ทันทีว่าโน้มไปทางใดมากที่สุด และเมื่อต้องการที่จะแปลงให้เป็นตัวเลขก็มักจะให้ค่าตัวเลขของเรื่องราวทั้งหมดเป็น 1 หน่วย ในบทความอื่นๆ ในเรื่องเดียวกันก็จะวิเคราะห์วิธีเดียวกันนี้ และเมื่อเห็นว่าแนวคิดโน้มไปทางใดมากก็จะสรุปความคิดรวบยอดและแปลคะแนนเป็น 1 หน่วย แล้วนำตัวเลขที่ได้ของแนวโน้มในแต่ละเรื่อง แต่ละบทความมาจนวนับเพื่อการตัดสินใจสรุปในขั้นสุดท้าย ดังเช่น การวิจัยของฉัตรชัย น่วมโพธิ์ (2532:100-110) ซึ่งได้วิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากบทความทางศึกษานอกระบบโรงเรียนในวงการการศึกษา ซึ่งเป็นการวิจัยเอกสารแบบวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องราวทั้งหมด (Theme) หรือวิเคราะห์เอกสารโดยพิจารณาเป็นบทความแล้วให้คะแนนความถี่ของแต่ละบทความเป็น 1 หน่วย

ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบวิเคราะห์เป็นส่วนย่อยๆ เช่น คำ (Words) ประโยค (Sentence) ข้อความ(Statement) สาระแนวคิด (Themes) นั้น เป็นการพิจารณาวิเคราะห์เฉพาะส่วนย่อยๆ ดังกล่าว โดยพยายามวิเคราะห์สิ่งที่ปรากฏและซ่อนอยู่ในสาระนั้นออกมาให้ได้ โดยแต่ละสาระ แต่ละประโยคนั้นสอดคล้องกับแนวคิดใดก็จะให้ค่าตัวเลขของแต่ละแนวคิดเป็น 1 หน่วย ซึ่งสาระนั้นจะสอดคล้องกับหนึ่งแนวคิดหรือมากกว่าก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการวิเคราะห์ซึ่งถ้าการเกณฑ์ในการวิเคราะห์ให้เนื้อหาสาระสอดคล้องเพียง 1 แนวคิดเท่านั้น เนื้อหาสาระนั้นก็จะมี 1 หน่วยและมี 1 แนวคิดเท่านั้น แต่ถ้าการตั้งเกณฑ์ในการวิเคราะห์สามารถที่จะวิเคราะห์เนื้อหาสาระให้สอดคล้องได้หลายๆ แนวคิดที่ปรากฏหรือซ่อนในเนื้อหาเนื้อหาสาระนั้น อาจจะมีตั้งแต่ 1 หน่วยและ 1 แนวคิดขึ้นไป จนถึงหลายๆ หน่วย หลายๆ แนวคิด จากนั้นจึงนำตัวเลขเหล่านั้นมาสรุปเพื่อการตัดสินใจหาคำตอบของแนวคิดของเนื้อหาสาระ ซึ่งวิธีการนี้จะสามารถจัดลำดับของแนวคิดได้อย่างชัดเจน แต่คำตอบที่ได้อาจจะไม่สอดคล้องกับแนวคิดรวบยอดของเนื้อหาสาระที่ผู้อ่านสรุปเองและอาจจะขัดต่อความนึกคิดเมื่ออ่านเรื่องราวทั้งหมด

หรืออาจจะไม่สอดคล้องกับเป้าประสงค์ของผู้เขียนก็ได้ เพราะผู้อ่านอาจจะสนใจและมีความคิดเห็นคล้ายตามสาระใดสาระหนึ่งของเอกสาร หรือข้อเสนอนั้นอาจจะตรงกับความคิดเห็นของผู้อ่าน ผู้อ่านก็อาจจะสรุปความคิดเห็นเมื่ออ่านจบว่า เอกสารนั้นมีแนวคิดโน้มไปทางใด ดังนั้น หากได้มีการวิเคราะห์เนื้อหาสาระเปรียบเทียบทั้ง 2 แบบในเรื่องเดียวกัน คือ วิธีการวิเคราะห์แนวคิดรวมยอด (Theme) กับวิธีการวิเคราะห์เป็นส่วนย่อย ๆ (iteme) อาจจะได้คำตอบที่แตกต่างกันก็ได้

สรุปแนวคิดและหลักการศึกษที่ได้จากโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่อำนาจก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า”

ด้านองค์ประกอบทางการศึกษา

1. จุดมุ่งหมายการศึกษา มุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของคนส่วนใหญ่ให้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง (Education for All) เพื่อมุ่งสร้าง ระเบียบ ค่านิยม วัฒนธรรมใหม่ ให้อยู่บนพื้นฐานของสังคมไทย วิถีไทย และผสมผสานกับพื้นฐานของสังคมโลกอย่างกลมกลืน โดยให้สมาชิกของสังคม มีความสามารถร่วมกันและช่วยกันแก้ไขปัญหา และช่วยกันสร้างความสมดุลทางด้านระบบการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ทั้งปัจจุบันและอนาคต และสามารถร่วมมือและแข่งขันสังคมอื่นๆ ทั้งในชุมชนของตนเอง และนอกชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพของคนไทยให้รู้จักพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี ภายใต้พื้นฐานของสังคมประชาธิปไตย

2. หลักสูตร มุ่งที่จะพัฒนาสังคมโดยส่วนรวม ให้รู้จักร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหาให้ดีที่สุด และเป็นวิธีที่ได้รับการยอมรับจากสังคมโดยรวม หลักสูตรจึงเป็นหลักสูตรเพื่อชุมชน (Community Curriculum) และเป็นลักษณะที่เป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เพื่อจะให้สังคมสงบสุข เป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3. ผู้สอน ต้องเป็นผู้ที่มีความเป็นผู้นำสังคม มีความสามารถเหนี่ยวนำ กระตุ้น เร่งเข้าให้คนในสังคมมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมในการสร้างระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมให้เกิดขึ้น และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามตามกระบวนการประชาธิปไตย และยังเป็นนักบุกเบิก นักแก้ปัญหา มีความรอบรู้ในทุกๆ เรื่อง เกาะติดสถานการณ์อยู่เสมอ

4. ผู้เรียน ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ สำนึกในหน้าที่ของตน และนำเอาความรู้ ประสบการณ์ เทคนิค วิธีการต่างๆ ที่ได้รับ มาทำความเข้าใจ และร่วมแก้ไข ปัญหาสังคม สร้างสรรค์สังคมใหม่ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ในสังคม รู้จักการทำงานเป็นทีม เพื่อวาง แนวทางในการปฏิรูปสังคมในอนาคต ตามวิถีประชาธิปไตย

5. กระบวนการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ได้รับการเรียนรู้จริง ฝึกปฏิบัติจริงต่อสังคม ให้การเรียนรู้ทั้งในและนอกสถาบัน เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีของ ประชาธิปไตย วิธีทางประวัติศาสตร์ วิธีการแบบโครงการ เพื่อเพิ่มทักษะ การวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ อภิปราย ทักษะการทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างสรรค์รูปแบบสังคมอนาคตที่พึงประสงค์ และเป็น สังคมที่พึงตนเอง

6. การบริหารและการจัดการศึกษา ส่งเสริมการจัดการศึกษาให้มีหลากหลายวิธีและ ยืดหยุ่นให้ทางเลือกแก่ผู้เรียน นำบทบาทของบุคคลในสังคม ตลอดจนผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำ ท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรเอกชนต่างๆ มาร่วมกันให้ ความรู้แก่ผู้เรียน โดยสถาบันต้องปรับปรุงพัฒนา หลักสูตร ผู้สอน กระบวนการเรียนการสอน หลัก การบริหารให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษา เป้าหมายในการพัฒนาสังคมไทย ที่มุ่งพัฒนา ให้คนไทย มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี และเป็นผู้นำสังคม ผู้นำท้องถิ่น ให้สามารถสร้างสรรค์ พัฒนา ท้องถิ่นให้เป็นสังคมใหม่ที่เป็นสังคมสงบสุข สามารถพึ่งพาตนเองได้ อ้าวงรักษาวัฒนธรรม ที่ดีงามของท้องถิ่น วัฒนธรรมไทย ให้กลมกลืนกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก โดยให้มีการ เปิดกว้างด้านหลักสูตร ให้โอกาสแก่ผู้เรียน ผู้สอน ในการพัฒนาความรู้ร่วมกันจากการฝึกฝน การสร้างประสบการณ์ และจากสถานการณ์จริงของสังคม เพื่อสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตย อย่างแท้จริง

ด้านรูปแบบหรือระบบการศึกษา

จะเน้นระบบการศึกษาในโรงเรียนเป็นส่วนมาก เพราะเป็นระบบที่มีแบบแผนรัดกุม กำหนดกลุ่มผู้เรียนได้ และมีการกำหนดหลักสูตร จำนวนชั่วโมงที่จะเรียน ระยะเวลาที่จะเรียน การเรียนการสอนจึงให้จัดในสถาบัน แต่วิธีการจัดการศึกษาจะเป็นทั้งลักษณะการศึกษาแบบ ธรรมชาติวิสัย และการศึกษาออกโรงเรียนร่วมด้วย ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเรียนในโรงเรียนไม่ต้องแปลกแยกกับสังคมจริงที่เป็นอยู่ และไม่ต้องจำลองสภาพสังคมมาใช้

จัดการศึกษาอีกต่อไป แต่เป็นการให้มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่เป็นจริงในชีวิตประจำวันให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนที่เรียนในโรงเรียนหรือสถาบัน เพื่อส่งผลกระทบต่ออนาคตของผู้เรียน เมื่อเขาออกจากโรงเรียนไปอยู่ในสภาพสังคมและท้องถิ่นที่เขาอาศัยอยู่ ก็สามารถปรับตัวได้เป็นอย่างดี ซึ่งต่อไปเขาจะต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ก้าวออกจากสถาบันตราบจนสิ้นอายุขัย และเนื่องจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่เป็นลักษณะแยกออกจากชุมชน ซึ่งทำให้ครอบครัว ผู้ปกครอง บุคคลในสังคม ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่แท้จริงได้ขาดหายไปจากการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่ผู้เรียน หายไปจากสภาพชีวิตที่แท้จริง ผู้เรียนก็มุ่งหวังเพียงแค่แข่งขันกันทางสติปัญญา และศึกษาเพียงในตำรา เพื่อมุ่งหวังได้คะแนนสูงๆ หรือสอบเข้าในสถาบันที่มีชื่อเสียง เมื่อเป็นแบบนี้หากจบจากสถาบันการศึกษาไปแล้ว ถ้าไม่สามารถทำงานในบริษัทที่ประกอบกิจการต่างๆ หรือรับราชการ ก็จะกลายเป็นคนตกงานไม่สามารถจะช่วยเหลือตัวเองได้ เพราะการเรียนในระบบโรงเรียนทำให้พวกเขาได้ทิ้งวิถีชีวิตที่เคยเป็นอยู่อย่างเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในอดีตที่ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษเป็นเวลายาวนาน ซึ่งหากการศึกษาในระบบโรงเรียนจะดำเนินการอย่างที่เคยปฏิบัติดังที่ผ่านมาแล้วต่อไป โดยไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบแบบแผนแล้วต่อไป การศึกษาในระบบโรงเรียนจะค่อยๆ ลดความสำคัญลง คนจะหันไปศึกษาตามวิถีการแบบสังคมประกิต (Socialization) เรียนรู้โดยผ่านครอบครัว สื่อสารมวลชนต่างๆ จากประสบการณ์ และเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น

ดังนั้น การศึกษาในระบบโรงเรียนจึงต้องได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและอนาคต ทั้งในด้านการปรับปรุงจุดมุ่งหมายการศึกษาหลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน และการบริหารและการจัดการทางการศึกษา ให้กลมกลืนสอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงของสังคมท้องถิ่นที่สถาบันนั้นตั้งอยู่ให้มากยิ่งขึ้น

ด้านระดับชั้นการศึกษา

จะเน้นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเป็นส่วนมาก เพราะการจัดการศึกษาในระดับนี้เป็นพื้นฐานสำคัญก่อนที่จะศึกษาในขั้นสูงขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นระดับเตรียมอุดมศึกษา หรือการศึกษาในสายอาชีพต่างๆ ซึ่งวิชาที่ศึกษานั้นผู้เรียนสามารถเรียนได้อย่างทั่วถึง เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนให้ความเสมอภาคในโอกาสเข้ารับการศึกษามากที่สุด ซึ่งรวมทั้งเด็กพิการ เด็กชาวเขา

เด็กเร่ร่อน เด็กในสถานประกอบการ ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาด้วย เพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาตนเอง พัฒนาศักยภาพของบุคคล ตัวผู้เรียนเองก็ยังไม่มีความแน่ชัดว่าจะเลือกศึกษาไปทางไหนจึงจะเหมาะกับตนเอง การศึกษาในช่วงนี้จึงเป็นการค้นคว้าหาตนเอง เพื่อเตรียมตัวเลือกแนวทางที่เหมาะสมแก่ตนเอง ไม่ว่าจะเรียนต่อให้ระดับสูงหรือจะประกอบอาชีพ นอกจากนี้ การศึกษาระดับมัธยมศึกษายังสามารถรับผู้เรียนได้อย่างทั่วถึงทุกท้องถิ่นของประเทศ จำนวนผู้เข้าเรียนในระบบโรงเรียนในระดับนี้ยังมีจำนวนมาก ทุกตำบลของประเทศ โดยจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม คุณธรรม จริยธรรม โดยใช้รูปแบบที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบ วิธีการ เนื้อหา ในด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมอาชีพ อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาต้องจัดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ต้องมีการระดมทรัพยากรและความร่วมมือของชุมชน ท้องถิ่น เอกชน และหน่วยงานต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษา เพื่อให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้มีโอกาสรับประสบการณ์ต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งจะเป็นฐานในการพัฒนาประเทศต่อไป และจะต้องพัฒนาผู้สอนอย่างเต็มศักยภาพในระดับมัธยมศึกษา ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อส่งผลต่อการพัฒนาที่ดีในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำไปใช้

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยด้านปรัชญาการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการปฏิรูปการศึกษา ดังนั้นผลการวิจัยจึงมีส่วนช่วยเพิ่มเติมในการมองปัญหา และการเสนอแนวทางในการดำเนินการทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

2. ควรมีการนำแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา เช่น แนวคิดปรัชญาการศึกษาแนวปฏิรูปนิยม ปรัชญาการศึกษาแนวพัฒนาการนิยม สอดแทรกในจุดมุ่งหมายการศึกษาในการจัดการศึกษาทุกระบบ และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำแนวนโยบายทางการศึกษาไปปฏิบัติ ทั้งระดับผู้บริหารการศึกษาและระดับผู้ปฏิบัติการ ได้ตระหนักและเข้าใจแนวคิดปรัชญาการศึกษาที่สอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของการศึกษานั้นในระบบนั้นๆ หรือระดับนั้นด้วย

3. ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินทางการศึกษาด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วไป การศึกษาด้านอาชีพและอาชีวศึกษา การศึกษานอกระบบการศึกษา การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษาด้านสุขภาพ และอาชีพต่างๆ ของคนในชุมชน เช่น ผู้ที่มีอาชีพครู แพทย์ นักวิชาการ พัฒนาการ นักวิชาการเกษตร ตลอดจนองค์กรเอกชนต่างๆ ควรจะได้รับการศึกษาอบรมทางด้านปรัชญาการศึกษา และพื้นฐานทางการศึกษาร่วมกับการศึกษาในสาขาวิชาชีพที่ตนเองจะประกอบอาชีพนั้นด้วย เพื่อจะได้เข้าใจและมองเห็นการพัฒนาจากรากฐานการศึกษาเพื่อนำไปสู่พฤติกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนาของสังคมไทย

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยเอกสารเชิงวิเคราะห์ เป็นงานวิจัยที่มีความละเอียดลึกซึ้ง อาศัยการค้นคว้ามาก ใช้ระยะเวลายาวนานเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด ถ้าหากมีการกำหนดขั้นตอนในการวิจัย ขอบเขต เกณฑ์และเครื่องมือในการวิจัยที่เป็นมาตรฐานสำหรับการวิจัยเอกสารเชิงวิเคราะห์ของปรัชญาการศึกษา การวิจัยเชิงเอกสารจะมีความคลาดเคลื่อนน้อย ดังนั้น การวิจัยเอกสารเชิงวิเคราะห์ควรจะได้รับส่งเสริมมากขึ้น โดยเฉพาะด้านระเบียบวิธีวิจัย

2. งานวิจัยเอกสารเชิงวิเคราะห์แนวความคิดทางปรัชญาการศึกษา ที่ทำการวิเคราะห์เป็นส่วนย่อยๆ คือ ประโยค ข้อความ วลี ของเอกสารนั้นเป็นการวิเคราะห์เอกสารที่ละเอียดลึกซึ้งก็จริง แต่สาระที่สรุปได้ในขั้นสุดท้ายของการวิเคราะห์เพื่อการตัดสินใจจากหน่วยของการแจ่มนัย ทำให้คำตอบอาจแตกต่างจากวิธีการวิเคราะห์เอกสารโดยสรุปแนวความคิดทางปรัชญาการศึกษาที่เป็นแนวคิดรวบยอดของสาระทั้งบทหรือทั้งเรื่อง ดังนั้น จึงควรจะมีการวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ โดยเปรียบเทียบวิธีการวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาจากแนวคิดรวบยอดของทั้งบทหรือทั้งเรื่อง กับการวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาที่ทำการวิเคราะห์เป็นส่วนย่อยๆ ของการวิจัยครั้งนี้ โดยนำผลการวิจัยครั้งนี้มาเป็นข้อสมมุติฐานของการวิจัยเปรียบเทียบในครั้งต่อไป

3. ควรจะมีการวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษา จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ ที่นำเสนอแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษา เช่น แนวคิดการปฏิรูปการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ แนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ แนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาของนักการศึกษานานาชาติ ท่าน ในประเทศไทย

เป็นต้น เพื่อนำแนวคิดและแนวปฏิบัติมาเป็นข้อสรุป และใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวนโยบาย และการตัดสินใจ การวางแผนพัฒนาการดำเนินการทางการศึกษาในปัจจุบันและอนาคตให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. ควรจะมีการวิเคราะห์ปรัชญาการปฏิรูปการศึกษาในการศึกษาในระดับชั้นต่าง ๆ เพื่อ เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาในแต่ละระดับชั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น